

UNITÁRIUS ÉLET

XXXIV. ÉVFOLYAM, 6. SZÁM

1980. NOVEMBER—DECEMBER

Karácsony

Tragikus halála előtt egy évvel, élete utolsó karácsonyi szolgálatán, 1969-ben mondotta e beszédét Budapesten R. Filep Imre, aki 1970. december 16-án halt meg. Nagy Sándor énekevezér egykori magnetofonfelvétele alapján részleteket közlünk az akkor elhangzott beszédből.

Lukács 2, 1—11.

Máté 2, 1—12.

SZERETETT TESTVÉREIM, KEDVES ATYÁMFIAI!

Úgy vélem, hogy nekünk ma nem az a kötelességünk, hogy nagyon szépen prédikáljunk, hanem hogy igazat beszéljünk. Ha pedig igazat beszélünk, akkor az igazság tegnap és ma ugyanaz. Én ma nem mondhatok egyebet a karácsonyról, mint eddig mondtam. Nem variációkat keresünk egy témára, hanem egyetlen témáról beszélünk szüntelen...

Elmélkedésem alapjául a Máté és Lukács írása szerinti históriát vettem ma is. Kifejezésre akartam juttatni, hogy a négy evangélium közül mindössze csak ez a kettő foglalkozik a karácsony históriájával. Elmondom, és újra hangsúlyozni kívánom, hogy az evangélium nem riportkönyv, nem történeti beszámoló. Nem az a fontos, hogy ami feljegyezve van, az történelmileg hiteles-e, mert itt szimbolikus könyvekről van szó. Óriási nagy jelképekről, melyeknek az értelme a mélység dimenziójában rejlik. E kétféle históriában az ítélet szimbólumával találkozunk.

Meg szeretném mutatni azt a szimbolikus különbséget, amely a Máté írása szerinti evangélium keleti bölcsői és a Lukács szerinti evangélium pásztorainak a magatartása között mutatkozik.

Lukács szerint megjelenik az égen az új csillag, és elvezeti az egyszerű pásztorokat, a puszták népét, az írni-olvasni nem tudókat, a tömeg emberét, a szürke névtelenekeket egy alapvetően új világ új igazságainak a felismeréséig. Elvezeti őket egészen Bethlehemig, közvetlenül, minden kanyargók nélkül.

Ezzel szemben áll Máté evangéliumának históriája a keleti bölcsékről, ahol a diplomásokról, a tudósokról van szó, akik ugyanazt a csillagot látják, mint az egyszerű pásztorok, de nem jutnak el közvetlenül Bethlehemig, hanem megállnak és megrekednek Jeruzsálemben. Tudásuk a gátja annak, hogy eljussanak a bethlehemi jászolbölcsőig, mert számukra elképzelhetetlen és felfoghatatlan, hogy az új világ ott kezdődjék, a világnak ezen az ismeretlen pontján, a senki földjén. Az idők jeleit ők is olvasni tudják, érzik, hogy valaminek történnie kell a világban, hogy valami egészen másról van most szó. Feladják mozdulatlan konzervativizmusukat, és elindulnak valamerre. De nem egyszerűen a csillag után, ahogyan azt a pásztorok tették, hanem útnak indulnak megfontoltan, gondolkodva, és eljutnak Jeruzsálembe. És itt van a tragédiájuk, mert ott kötnek ki, ahonnan elindultak: a hatalomtól a hatalomhoz. Úgy képzelik: ha jön valami új, az csak a hatalomtól indulhat el, a birtokon belülség állapotából. Heródesnél kötnek ki, nem Bethlehemben. A fővárosban, nem vidéken,

mert itt akarják megtudni az élet értelmét. Heródesnek mondják el, hogy látták az új csillagot. Biztosan itt van a palotában, hatalmi körökben, az új, a jövő.

Heródes nem tud semmiről semmit. A hatalom nem értesült semmiről, pedig mögötte ott van a katonaság, az erő, mely mindig érvényesítette a heródesek hatalmának gyakorlását.

Heródes megérti, hogy a keleti bölcsék megéreztek valamit. Terve már készen áll. Azonnal dönt, kiirtatja mindazokat, akik gyanúsak lehetnek. Elpusztítja a megszületni akaró újat. Kiirtat minden újszülöttet hároméves korig. Számunkra nem az a fontos, hogy a legendának nincsen történelmi alapja.

A bölcsék azután eljutnak Jeruzsálemből Bethlehembe. Itt azonban angyali szózatot hallanak, mely arra inti őket, hogy nem mehetnek vissza a régi úton, amelyen jöttek. Nekik nincsen visszavezető útjuk, előre kell menniük, más úton térnek vissza.

Heródes, aki becsapva érezte magát, nem nyert semmit, mert mire a vérengzés megkezdődött, és a csecsemők pusztultak, az, akiről szó volt, már régen túl van a határon, biztonságban van Egyiptomban. Amikor a heródesi világnak vége lett, akkor jött haza, növekedvén testben és lélekben, Isten és emberek előtt való kegyességben. Visszajött oda, ahol megszületett, ahonnan elindult és győzött a jézusi emberség, az új világ megszületéséig, melynek egész kétezer éves történelmünket köszönhetjük, ahonnan az alapvető lökést kaptuk. Más dolog az, hogy ez az út a Jézusról szóló dogmák útvesztőibe vezetett, és nem Jézus tanításainak alapjára épült. Oda, ahol méltó a munkás az ő bérére, ahol a felebaráti szeretetnek a gondolata az irgalmas szamaritanus útján elvezet a szeretet szociális gondolatához. Ahol a nyomorult Lázárnak nem alamizsnát nyújtanak, hanem megtanít arra, hogy a másik embernek, aki éppen úgy a világon él, mint mi, mindent oda kell adnunk.

A mai világ értelme visszavezethető a jézusi tanításokhoz. De Heródes nem értette ezt meg a maga idejében. A Máté evangéliuma tudatosan megalkotott mű, mely a világ talán legszebb gyöngyszemét, a hegyi beszédet is tartalmazza.

Az elindulástól nincsen messze az út, az új út, mely keresztelő Jánoson, az egyszerű, önmaga kényelmét megtagadó emberen át vezet a jövő felé. Jánosra is felfigyelnek a farizeusok és a szaduceusok. A hatalom közelében álló, avagy azt gyakorló emberek jelképes képviselői. János megveti és megfenyegeti őket, „mérges kígyóknak fajzatai”, kiáltja feljűk. Azon az úton járnak, melyen a gazdag ifjú nem tudott tovább menni. Jézus azt mondja a gazdag ifjúnak, hogy könnyebb a tevének átjutni a tű fókán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába. A tű foka nem elvont hasonlat, hanem gyakorlati példa, amit a kortársak jól értettek. A tű foka Jeruzsálemnek egy kapuja, ahol a karaván tevéi az adószedők előtt csak egyenként jutnak be a városba.

Es ezt a példázatot nem értették a gazdag ifjú kivül sem a farizeusok, sem a szaduceusok. Nem akarják megérteni hiszen ők is rendszeresen eljárnak a templomba imádkozni. De hálát adnak Istennek,

hogyan nem olyanok, mint a mellettük álló szegény publikánus, aki bűnös az ő gőgös megítélésük szerint. Ma is nehéz elhinni a világnak azt, amit Jézus egykoron mondott, a már említett Jánosról, hogy ő a legnagyobb az asszonyok által születettek között, de a legkisebb is nagyobb lesz Jánosnál a mennyek országában. Ilyesmit nehezen hittek el kétezer évvel ezelőtt, s nem vagyok biztos benne, hogy 1969 karácsonyán a világ egyértelműen elhiszi mindezt. Pedig most, a vége felé haladó XX. században, a transzplantáció korában már tudjuk, hogy a szigorúan vett technokrácia kora lejáróban van, és a XIX. század derekán elindult gondolatok és eszmék ma érnek valóságra. Ma már embert küldtünk a Holdra, a mindenségben hosszú időt tölt az ember. Az orvos átülteti a szívet a halott emberből a beteg élöbe, és ezzel meghosszabbítja az életét. Emlékeztetek arra, amiről máskor is szóltam, hogy százéves anyakönyvünk első évtizedeiben a gyermekeket kéthetesen, néhány hónapos vagy éves korukban temették, ma ezek mind élve maradnak, és mára már húsz évvel emelkedett az átlagos emberi életkor. Az ember csak akkor vállalhatja a jobb életért a felelősséget, ha tudja azt is, hogy rajta kívül más ember is van a világon. A zárt rendszerek és filozófiák kora lejárt, minden megújult, semmi sem érvényes abból, ami volt, mert a fejsze immár a fák gyökerére vetetett. Alapvetően új világban élünk 1969 karácsonyán. És neked vállalni kell ezt az új világot, és nemcsak vasárnapi ünnepi ruhában, hanem a hétköznapokon is. A hétköznapokat kell megszentelned, hogy a szeku-

larizált világban jövünk legyen. A templomok nem azért üresek, mert nem prédikálnak szépen a papok, hanem mert nem az igazat prédikáljuk. Nem a tudatosan hamisat, hanem nehezen tudjuk megragadni és továbbadni az újat, az igazat. Mi is tudósok és bölcsök vagyunk, mint ama keletiek, csak szünet nélkül Bethlehem helyett Jeruzsálemben kötünk ki. Herodes palotájának fénye elbódít, és nem tudunk lépést tartani a pásztorokkal. Ma abban a világban élünk, ahol lépést kell váltani, és együtt kell menni egészen Bethlehemig. Jánostól kell a pusztából indulnunk, de a pásztorokkal, az ő útjaikon. Elszakadni a régítől, a puritán egyszerűtől, az úgynevezett kényelmes polgáritól, amely a maga tisztességével mindig önelégült. Áldozatot kell hoznunk a holnapért, amelyben egy jászolból, az egyszerűből, az áldozatosból, a kemény élet feltételeiből születik meg az alapvetően új. És oda kell állnunk a mellé a jászolbólcső mellé, ahol a most születő élet védelemre és támaszra vár. Ha ezt a védelmet és támaszt nyújtani tudjuk, akkor karácsonyt él át ez a világ. A kereszténység nem egy felekezeti elv, hanem egy emberi gondolat.

Az emberről, a felnőtt, a nagykorúvá lett emberről kell példát vennünk, akire Isten — Jézus példázata szerint — rábízta, hogy talentumai szerint részesüljön a javakból. Ezt kell megvalósítanunk, vállalva a felelősséget, a világért, amelyben a szabadság elve alapján létszen egyfelől sírás és fogcsikorgatás, de létszen az ő Urának öröme is, amelybe betérve, áldottá válhat a mi életünk. Ámen.

R. Filep Imre

A romániai magyar római katolikus egyház több, mint 40 éven át püspöke, Márton Áron, hosszú türelemmel viselt szenvedés után Gyulafehérvárt elhált.

Márton Áron Csíkszentdomonkoson született 1890-ban, egyszerű székely szülők gyermekeként. Az érettségi vizsga után azonnal az első világháborús frontra került, ahol katonái megszerették az emberséges hadnagyot. A háború után kezdte meg teológiai tanulmányait. Rövid kápláni szolgálat után került Marosvásárhelyre, ahol a katolikus gimnázium vallásánára volt. Diákjai nagyon szerették, ő volt az első, aki itt Ady Endréről is mert elismeréssel szólni. Kolozsvári plébánosi éveire sokan emlékeznek, a piarista

Márton Áron

templomban tartott beszédeit nagy gyülekezetek hallgatták.

Az erdélyi embernek — mondta Márton Áron — mindhárom erdélyi nyelvet beszélnie kell. A szászoktól Nagyszebenben tanult meg németül és román nyelvtudását egy kis olténiai faluban tökéletesítette. Anyanyelvén szépen beszélt és írt, tőle sokan tanulhattak.

1939-ben lett Erdély katolikus megyéspüspöke. Halála előtt egy évvel vonult nyugalomba, és munkakörét dr. Jakab Antal püspök vette át.

Az unitáriusoknak jó barátja és

egyházunknak tisztelője volt. 1968-ban a kolozsvári zsinaton találkoztunk. 1972-ben dr. Kovács Lajos püspök beiktatási ünnepélyén egymás mellett ültünk. Az 1979. évi zsinatunkra már utódját küldte el, betegsége miatt.

Márton Áront 1980. okt. 4-én temették ősi székhelyén, Gyulafehérvárott, nagy papi segédlettel. Koporsóját az ottani székesegyházban helyezték el, ahol János Zsigmond fejedelem hamvai is pihennek. Temetésén jelent volt dr. Lékai László bíboros esztergomi érsek és dr. Cserhádi József pécsi megyéspüspök is. A romániai unitárius egyházat dr. Kovács Lajos püspök és dr. Barabássy László főgondnok vezetésével népes küldöttség képviselte.

Zsinati beszámoló

Egyházunk történetében jelentős zsinatot tartottunk október 1-jén. A tanácskozást Bartók Béla főgondnok nyitotta meg és zárta be. Huszti János közügyigazgató imája után Bencze Márton terjesztette elő az előadói jelentéseket, melyeket a zsinat egyhangúan elfogadott. Dr. Ferencz József püspök történelmi visszafelé fordult beszédében fordult a felszentelendőhöz és lelkére kötötte, hogy fáradtságos szolgálatát szívéből fakadó felelősségteljes érzéssel végezze, remélhetőleg hosszú esztendőkre terjedő szolgálata rendjén.

A templom piacán az úr asztala előtt letérdepelt Szent-Iványi Ilonát püspök, majd azt követően a jelenlevő lelkészek kezüknek fejére való tételével és egy-egy bibliai igével

szentelték fel unitárius lelkeszi szolgálatára.

Szent-Iványi Ilonát az egyház és a lelkészek nevében Bajor János egyházi főjegyző, a világiak nevében dr. Kiss József budapesti gondnok, volt intézete képviselője dr. Groó Gyula, az Evangélikus Teológiai Akadémia dékánja köszöntötte.

Szent-Iványi Ilona tartalmas beszédében mondott köszönetet azért, hogy eddigi tanulmányaiban támogatást kapott, és ígéretet tett a jövőre vonatkozóan. Elhangzott szavait lapunk más helyén közöljük.

A Biblia a középiskolákban

Orvendetes eseménnyel foglalkozik a hazai római katolikus hetilap — az Új Ember: tananyag lett a kö-

zépiskolákban a Biblia. Idézve a Köznevelés május 16-i számából Versényi György sorait, miszerint a Biblia ismertetése az iskolákban nem cáfolati jellegű, hanem ismerető szándékú, lévén a Biblia az ókori keleti irodalom egyik legnagyobb műve, az Új Ember glosszaírója így folytatja: „A Biblia tananyagává válása jó alkalom arra, hogy elgondolkozzunk azon, vajon mi, akiknek nem tananyagként, de Isten üzeneteként, Isten ígéjeként kellene a felnövekvő nemzedékkel otthon és a templomban, a mindennapi életben, az iskolai hittanórákon, templomi katekiziseken megismertetni a Szentírást, olyan felkészültséggel, felelősségérzettel, szakértelemmel és hivatástudattal tesszük-e ezt, mint azok a pedagógusok, akik emberi alkotásnak, irodalmi műnek tekintik a Bibliát?” (U. E. 1980. évi 23. sz.)

A szocialista nemzeti egység

A Parlament őszi ülészakán Kádár János első titkár nagy jelentőségű beszédet mondott, melyet a napilapok teljes terjedelmében közöltek. Hangsúlyozottan szólt arról, hogy belpolitikai fejlődésünk fő iránya a szocialista demokrácia további kibontakoztatása, szövetségi politikánk folytatása. A számunkra oly fontos szocialista nemzeti egység, a párt és a tömegek összeforrottsága nem egy pillanat alatt született meg, ezért óvnunk, erősítenünk kell. E tekintetben az állam és az egyház viszonyáról a következőket mondta:

„... a minap emlékeztünk meg az állam és az egyház viszonyát 30 éve rendező nagy jelentőségű megállapodásról. Ez idő alatt kialakult az állam és a katolikus egyház rendezett viszonya, amely rendszerünk nagy történelmi vívmánya. Az, hogy az egyház az új társadalom viszonyai között is megtalálja a maga helyét, egyrészt népünk érdeke, államérdek, de érdeke az egyháznak is. Emellett külön is érdeke a hívő embernek. Nincs és nem is

lehetséges olyan statisztika, amelyik kimutatná, hogy hány hívő és nem hívő van nálunk, ez magánügy. De tény, hogy jelentős számban vannak hívők Magyarországon. Engem különösképpen nem zavar, hogy valaki vasárnap az öregfiúk csapatában futballozik, vagy misére megy. Sokkal fontosabb, hogy eljutottunk odáig: a vallásos emberek meggyőződéssel szolgálhatják a haladás, a szocializmus ügyét, miközben hitükhöz is hűek maradnak. Nem kell, hogy emiatt lelkiismereti válságba kerüljenek. Ezt az eredményt nagyra értékeljük, és ha lehet, tovább erősítjük. Vallása, hite miatt senkit sem érhet semmiféle társadalmi hátrány. Hazánkban teljes a lelkiismereti szabadság, mindenki maga dönti el világnézeti hovatartozását. Nálunk teljes mértékben érvényesül az állampolgári egyenlőség pártállásra, világnézetre, nemzeti-ségi hovatartozásra való tekintet nélkül. A közfunkciók is nyitva állnak mindenki előtt. E tekintetben elég körülnézni a teremben. A párttagok mellett jelentős számú párton kívüli képviselő ül itt.” A párton kívüli képviselők között foglalnak helyet az egyházak képviselői is.

A környezet és az élet minősége

A Magyar ENSZ Társaság — melynek püspökünk is tagja — mint az ENSZ Társaságok Világszövetségének tagja, szeptemberben fenti címen figyelemre méltó felhívást tett közzé, melyet rövidítve ismertetünk.

A Helsinkii Záróokmány szellemében hosszú előkészítés után 1979-ben Genfben került megrendezésre az Európai Gazdasági Bizottságok össz-európai környezetvédelmi konferenciája. Ez a gyűlés az európai környezetvédelem jövőjét meghatározó két okmányt fogadott el, mely egyúttal a környezetvédelmi nemzetközi együttműködés terén úttörő lépésnek tekintendő.

„A határokon áttérjedő légszennyezés korlátozásáról szóló egyezmény” jelentőségét az hűzza alá, hogy a növekvő mértékben levegőbe kerülő és a kibocsátó ország légterén túl nagyobb térségeket veszélyeztető szennyező anyagok, mint a kéndioxid, ellenőrzését és jövőbeli csökkentését szorgalmazza.

„A hulladékszegény technológiák alkalmazása és a hulladékok újra hasznosításáról szóló deklaráció” célja megelőzni a termelés hulladékainak növekedését, és elősegíteni a hulladék ipari felhasználását. Ezzel elősegíthető a környezet védelme és csökkenhet a szennyező anyagok mennyisége.

A Magyar ENSZ Társaság egyetértésben az ENSZ Társaságok Világszövetségével, pozitív eredménynek tekintti az ENSZ E. G. B.-nek az európai országokat közösen érintő környezetvédelmi problémák megoldása érdekében a genfi ülésen elfogadott dokumentumokat. Európában a környezet állapota és az élet minősége közötti szoros kapcsolatok miatt különösen nagy jelentőséget kell tulajdonítani a környezetvédelemre. Európa lakosságának több mint a fele ma már városokban él, de mezőgazdasága a modern technika eszközeinek felhasználásával napról napra növeli a környezet szennyezésének veszélyét.

Az emberek védelme érdekében tett első nagy lépések közül kiemeljük a vízszennyezés megszüntetése érdekében tett lépéseket, mivel Európa tavait a kommunális szennyvizek és a mezőgazdasági anyagok veszélyeztetik.

A környezetszennyezés magas foka miatt a környezetvédelem csak világméretű együttműködéssel oldható meg. E téren sokat lehet várni a Kelet és Nyugat kö-

zötti tudományos és technikai együttműködéstől. A feladatok megoldása Európa országaiban a társadalmi szervezetek bevonását teszi szükségessé. Fejleszteni kell e téren a felvilágosítást. E célt szolgálja fenti ismertetésünk is.

A Parlamentben a Magyar Népköztársaság Zászlórendje kitüntetés átnyújtásakor dr. Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke gratulál Bartók Béla főgondnokunknak

Keressétek az Isten országát

Budapest, 1980. augusztus 24.

Lukács 12, 31.

Kedves Atyámfiai, Ünneplő Gyülekezet!
Van a XX. század nagy erdélyi költőjének, Reményik Sándornak egy nagyszerű verse, címe: Egy eszme indul. Idézem belőle az alábbi néhány sort:

Az eszme jó, robogva, tűzszekéren. Egy eszme indul messze valahol;
Tavaszi rügyek szélringatta ága és őszi lombok tarka hervadása vasból kivert útjára ráhajol.
Egy eszme jó robogva, tűzszekéren; Valahol messze indul egy vonat,
És maga előtt megkondítja sorra az őrházakban a harangokat.
Egy vonat indul messziről az éjnek, És elébe, a rozzant házikókból
Tisztelegni kilép az őr, a lélek.

Valamikor, nagyon régen, közel 3000 esztendővel ezelőtt lángoló lelkű izraelita próféták ihletett ajkain elindult a világba egy eszme: az Istenországa fenséges, magasztos eszméje. A költő szavaival szólva: „jött robogva, tűzszekéren.” Az Ótestamentum népének ezek a kiváló szellemei egy tiszta, magasrendű világról, egy eszményi, boldog állapotról álmodtak, amikor a szeretetnek nagyobb értéke lesz, mint az áldozatnak; amikor a farkas a báránnyal, a párduc a kecskefiúval együtt fog feküdni; amikor folyni fog az igazság, mint a bővizű patak; amikor a bölcs az ő bölcsességével, az erős az ő erejével, a gazdag az ő gazdagságával nem fog dicsekedni; amikor Isten tisztelete és félelme teljessé fog válni; amikor egyedül Izrael Istene fog uralkodni kiválasztott népe felett, és az ő uralmának vége nem lesz soha.

A próféták Isten országáról szóló nagyszerű tanításának azonban volt egy nagy hiányossága. Ifjaik látomásai, véneik álmai még kizárólag az izraelita népnek szóltak, igen gyakran más népek rovására. A szeretet bennük egyetemes, minden néphez szóló tanítássá, mindenkit magába fogláló diadalmas eszmévé válni még nem tudott.

Aztán „az idő teljességében” robogva, tűzszekéren eljött a világba a legmagasztosabb eszme: az Istenországa egyetemes emberi életprogramja. Hordozója, hirdetője és megvalósítója példaadó tanítómesterünk, Jézus volt. Ellenállhatatlan erővel lángolt lelkében az ótestamentumi próféták öntudatos, bátor, félelmet nem ismerő nemes tüze és szent lendülete, de azok mindegyikénél minden tekintetben több és nagyobb volt. Az Istenországa fenséges eszméje az ő tanításain és példaadásán keresztül magasztosult minden emberhez szóló, boldog örömmé. Egész életében az Istenországa eszményi világáról álmodott, arról a boldog életről, ahol egyetlen hatalom uralkodik: a szeretet egyetemes törvénye; ahol az igazság és békesség világa a szeretet eszközeivel válik áldott valósággá; ahol nincs lelketlen úr és nyomorult rab-szolga; ahol nincs gyűlölet és bosszúállás; ahol nem áll ragadozó farkasként egymással szemben ember és ember; ahol nincs hatalmi önzés és ravasz képmutatás; ahol az igazságot nem tiporja lábbal senki; ahol az ember embertársában felismeri, becsüli és szereti a felebarátot; ahol nincs áthatolhatatlan szakadék Isten és ember között; ahol Isten gondviselő szeretetével lehajol gyermekeihez, és mint simogató, védő, oltalmazó édes/jó Atya, magához öleli minden teremtményét; ahol minden emberben tisztán rajzolódik ki a fenséges életcél: Istennek, mint gondviselő Atyának tisztelete, imádása, az erkölcsi törvények feltétlen megtartása, az ember szolgálata, a kötelelességek maradéktalan teljesítése, egyszóval a teremtés koronájához méltó, Istennek tetsző élet.

A valóság az, hogy mi, kivétel nélkül mindannyian nagyon távol vagyunk az eszményi világtól, a Jézus által megálmodott tiszta, magasrendű élettől. De éppen ezért szünet nélkül, állandóan hangzik közel

2000 esztendő óta minden keresztény templomban a jézusi evangélium; ez a valláserkölcsei követelmény ismétlődik vasárnapról vasárnapra minden unitárius szószéken, minden Isten tiszteletére és imáadására épített szent hajléknak a szószékén, időszerűségét soha el nem veszítő, örök érvénnyel. Ez az egyház, ez a templom, ez a szószék soha meg nem szűnő, nehéz, de gyönyörűsége, áldott, magasztos feladata.

Én, ez áldott ünneppon, Isten iránti mély alázattal, szent hivatástudattal és öntudatos felelősségérzetrel ezt mondom: egyházunk, mely minden időben próbált az Isten országához közel jutni, és egész történelme folyamán az anyagi, lelki, szellemi fejlődés, a szüntelen tökéletesülés zászlóhordozója volt, szent hivatását az évszázadok viharai, kísértései, megpróbáltatásai és megaláztatásai között, és a közelmúltban is, mind a mai napig hűséggel teljesítette, az egyszerű, tiszta, fenséges egyistenhitet megtartotta, a szeretet evangéliumi parancsolatait hirdette, gyarló módon, de buzgó igyekezettel gyakorolta, és az ősök magasztos szellemét meg nem oltotta. A hit fényéhez mindig hozzákapcsolta az értelem világosságát. Mindig azoknak a körében érezte jól magát, akik az egyszerű, tiszta istenhit és a józan ész szemüvegén keresztül tekintettek a világra, és nem álomképeket kergettek, nem elavult életszemlélethez ragaszkodtak, hanem a való élet tényleges adottságaira igyekeztek építeni. Az unitárius ember minden igyekezetével azon volt a múltban, és arra igyekszik ma is, hogy fákhordozóként, a szellem erejével, az ésszerű hit fényével, a gondolkodás tisztaságával, az értelem fegyverével, de ugyanakkor Isten iránti végtelen alázattal, embertársai iránti megbocsátó szeretettel, szelíden és bátor evangéliumi lelkülettel minőségi emberként teljesítse hivatását, amelyre a múlt nagy szellemeinek, de elsősorban a nagy Jézus-tanítványnak, Dávid Ferencnek példája kötelezi.

Ünneplő Gyülekezet, Atyámfiai, Testvéreim! A XVII. század utolsó évtizedeitől a XVIII. század végéig terjedő száz esztendő az erdélyi unitarizmus történetének legválságosabb időszaka volt. A török uralom és befolyás fokozatos megszűnésével véget ért Erdély viszonylagos függetlensége. Ezzel egyidőben megkezdődött a Habsburg abszolútizmus uralma és a katolikus ellenreformáció mind erőteljesebbé válása. A cél a protestánsok életének minden eszközzel való korlátozása és az unitárius egyház teljes megsemmisítése volt. A kezdődő elnyomás első lépéseként az erdélyi unitáriusok kénytelenek voltak 1692-ben Kolozsváron az óvári főiskolájukat feláldozni. Az üldözés tetőpontját 1716-ban érte el, amikor az egyház elvesztette a 150 évig birtokolt főtéri templomát, főtéri főiskoláját, szinte minden vagyonát és egy egész sor vidéki templomát.

De ez a szomorú száz esztendő ugyanakkor egyházunk története leghősibb, legdicőségesebb időszakának bizonyult. Amikor teljes volt a kilátástalanság és az egyház összeomlása elkerülhetetlennek látszott, annak megmentésének ügyét az egyházi vezetők mellett elsősorban világi híveink vették kezükbe. 1718 határhővet jelentett egyházunk életében. Ekkor kezdődött és fokozatosan vált egyre erőteljesebbé a világi elemnek az egyház irányításába való intézményes beépülése. Megszerveződtek a püspök mellett az esperesek, a főgondnok mellett a körli felügyelő-gondnoki, az igazgatók mellett az iskolai felügyelő-gondnoki tisztségek, valamint az új közigazgatási és törvényhozási szervek. Ellenállhatatlan erővel tört utat magának a feltétlen élniakarás és az újjászületés áldott szelleme. Közmondásossá vált az unitárius összetartás, nagyszerű módon érvényesült az áldozatkészség és a lángoló, öntudatos egyházszeretet, aminek eredményeképpen egyházunk minden megpróbáltatást és keserű megaláztatást eredményesen átvészelt.

Ma, amikor áhítatos érzések között a magyarországi unitárius testvéregyház köztiszteletben és megbecsülésben álló főgondnokát 70-ik születésnapján őszinte tisztelettel és szeretettel, szívünk minden melegével

köszöntjük, hálás kegyelettel emlékezünk egyházunk hőskorának áldott emlékü világi vezetőire, első főgondnokaira, köri és iskolai felügyelőgondnokaira, a különböző tisztségviselőkre és az egyszerű, buzgó, áldozatkész gyülekezeti tagokra, akik kitörölhetetlenül beírták nevüket egyházunk történetének fényes lapjaira.

Ugyanakkor kedves főgondnok atyámfia testvéregyházunk előmenetelét szolgáló további tevékenységére egy Istenünk gazdag áldását áhítatos lélekkel kérve, őszinte tisztelettel és megbecsüléssel adózunk a jelenlegi világi vezetőknek, és az öntudatos, buzgó férfi- és női gyülekezeti tagoknak, akik egyházunk állandó előhaladását szívükön hordozzák, és akiknek nem csupán ajkain hangzanak az eszme, az evangéliumi öröm-

üzenet szent parancsolatai, hanem akik a tiszteletre méltó egyházi vezetőkkel teljes egyetértésben jézus-tanítványi lelkülettel részt vesznek minden olyan nemes törekvésben és célkitűzésben, amely a testvéregyház minden vonatkozásban való állandó gyarapodását, fejlődését és gazdagodását szolgálja.

„Az eszme jó robogva, tűzsekéren”... Valahol messze indul egy vonat, és maga előtt megkondítja sorra lelkünk őrházaiban a harangokat. Egy vonat indul a megemlékezés áhítatában arccal főgondnok atyámfia felé fordulva, és lelkünk házikójából tisztelni kilépünk mi, az ünneplő és jókívánságait az ünnepelet felé tiszta szívből, lélek szerint árasztó gyülekezet. Amen.

Dr. Kovács Lajos

ITT ÁLL SZOLGÁD, URAM

Az 1980. október 1-i zsinaton mondott köszönet

Szeretett Gyülekezet, Kedves Egybegyűlt Testvéreim!

Mély és őszinte hálát szeretném leróni ezért az alkalomért mindazoknak, akik úton idáig segítettek.

Elsősorban dr. Ferencz József püspök úrnak azért a lelki s atyai gondoskodásért, melyet teológiai tanulmányaim során tanúsított, a főpapi s a személyes jótanácsokért, az ütegyengetéséért.

Bartók Béla főgondnok úrnak, mint az egyház világi vezetőjének, s unitárius lelkészársaimnak köszönöm, hogy mindig szívesen jöttek segítségemre akár teológiai, akár gyakorlati téren adódtak problémáim, hogy a nehézségek idején valóban lelkipásztoraim voltak.

Nem feledhetem a gyülekezet odaadó figyelmét, mellyel végigkísérték tanulmányaimat, szolgálataimat, s a távolban is megnyugtató volt magam mögött tudni támogatásukat, együttérzésüket.

Különös hálával tartozom az Evangélikus Teológiai Akadémiának, professzoraimnak, a teológia tudományán túlmenően azért a testvéri magatartásért, szeretetért, mellyel körülkértek, ők és teológus társaim az Akadémián.

Köszönettel tartozom egyházamnak, hogy lehetővé tette oxfordi tanulmányaimat, hogy idegen mestereken is csiszolódjak elmém, s a Colyge-nak, amely befogadott.

Gyermeki hálát szeretném kifejezni szüleimnek, családomnak, akik mindig mellettem álltak, akik minden téren, mindig biztos támaszaim voltak, s tanulásom terheit részben vállalták.

Hálát adok ezért az alkalomért, hogy idáig eljuthattam, hogy Isten és az emberek szolgálatába állhassak ezen a világon, ahová elküldtettem.

A küldetésben a názáreti mester példája állt előttem, aki valóban maga az út, az igazság és az élet. A Jézust követőknek az Ő szellemében és az Ő szívével kell jótékonykodniuk; megértve, és átérzve, hogy minden ember felebarát.

Jézus követése Istentől nyert szabad akaratunkra bízott, de ez az elhatározás nem tetszőleges választás önkényes eredménye. Jézus követése az emberi személyiség teljes elhatározottságát és minden értékét megkívánja.

Jézus az igazsághoz vezető út az életben, de a hozzá vezető ösvény fázasztó, buktatókkal teli, ezért sokszor olyanok vagyunk, mint a szomjas ember, aki tiszta forrás után kutat, s a hozzá vezető benőtt ösvény mellett bedőlt pincére talál, s szomját a hordók mélyén pálló borral oltja. Lehet, hogy csak pár lépés a tiszta forrás, de megelésee még kockázattal jár. Iszik, és szomjas marad.

Küldetésem a tiszta forráshoz vezető ösvényen útmutatóként mindig ott fog állni az arra rászorulóknak.

Az Igét mondó ember felelősségére legjobb példa a Csillag a máglyán. Kálvin kénytelen a merev formákhoz ragaszkodni, mert tudja, hogy elvei, eszméje tartalmilag sebezhetőek, de Szervét mer ember lenni elmondja, hogy fél a fájdalomtól, tehát igazán ember, aki megengedheti magának azt az eldottságot, ami maga az Élet, mert gondolatainak, hitének tartalma mély, igaz, érvényes, átfogóbb.

Dávid Ferenc az igazság hordozója, a keresztény szabadság fogalmának megtestesült szobra lett, mert életében valósággá vált az Ige szava: „Ha megmaradtok az én beszédeimben, bizonytal az én tanítványaim vagytok; és megismeritek az igazságot, s az igazság szabadokká tesz titeket.” Kövessük Dávid Ferencet, maradjunk meg Jézus beszédeiben, hogy megismerhessük az igazságot, és így szabadokká és tökéletesekké lehessünk.

„Az Úrnak lelke nyugszik rajtam, mert felkent engem az Úr. Elküldött, hogy örömhírt vigyek az aláztatásnak, bekötözöm a megtört szíveket.”

Küldetésemnek érzem az Ige szelleméből fakadó élet hirdetését, megélést. Küldetésemnek tudom az egyetlen és örök, Jézus életével mindannyiunk legbensőbb és elide-

geníthetetlen tulajdonává lett Igazság tartalmának keresését, s ha a Mindenható érdemesnek tart, az örök igazság új árnyalatainak meglatását, láttatását.

Magaménak vallom unitárius egyházunk elmúlt évszázadainak hagyományát: állhatatosságát Isten törvénye és műve iránt, megértést az eltérő hitfelfogásúakkal szemben, az emberi esendőség Istent nem sértő bármilyen formája iránt. Hirdetem a szabad akaratot, mely vállalt hivatásomon elindított, a felnőtt ember felelősségére megtanított, és az unitárius hit minden szolgájának azt a felelősséggel járó méltóságot adta, hogy az „Újszövetség”-ben elnyert emberi méltóságára támaszkodva, lehessen egyenlő partner, állhatatos szövetséges az isteni művilági kiteljesedésében.

„Mit ér, ha az ember az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall?” Ez a figyelmeztetés mindannyiunkhoz szól: Isten rendelt szolgájához, állhatatos híveihez, hitükben megingott társainkhoz. E hivatás kezdetén mindennél fontosabbnak látom a lélek építését, kiteljesítését, és mindazt, amit anyanyelvünk gyönyörű szavával kifejezve a lelkipásztortól gyülekezete elvárhat.

Örökkévaló Egy Igaz Isten, alázatos szívvel adok hálát Neked, hogy érdemesnek tartottál, kiválasztottál, elhívtál Jézus nyomában Igazságod hirdetésére, Akaratod beteljesítésére.

Kérlek, add Szentlelked erejét, hogy szolgálatodhoz méltóan járhaszak az emberek között, hordozni tudjam terheiket, enyhíteni fájdalmaikat, segíteni gondjaikban.

Add, Uram, hogy mindig az emberek javára lehessenek, s kérlek, világosítsd meg mindig ifjú elmém az igaz, a becsület, a jézusi élet titkairól.

„Uram, szeretem a Te házában való lakozást, a Te dicsőséged hajlékának helyét.”

Itt áll szolgád, Uram, rendelkez velem! Amen.

Szent-Iványi Ilona

A pécsi unitáriusok és főiskolájuk a XVI–XVII. században

1967 nyarán a pécsi egyetem jubileumi konferenciát rendezett a Nagy Lajos király által alapított, 600 éves pécsi egyetemre emlékezve. A záróülésein hangzott el dr. K op a s z G á b o r felszólalása, amely „A 600 éves jogi felsőoktatás történetéről” című, Pécsen 1968-ban kiadott könyvben jelent meg. Dr. K o p a s z G á b o r annak idején a Baranya megyei levéltár főlevéltárosa volt, ma már a megérdemelt nyugalom éveit élvezzi, és örömmel adott engedélyt arra, hogy tanulmányának beillő felszólalását az alábbiakban közöljük.

Mind a „Jubileumi tanulmányok a pécsi egyetem történetéből” című kötetben, mind az egyetemtörténeti konferencián elhangzott felszólalásokban kevés szó esett a XVI–XVII. századról, Pécs iskola-, főiskola-ügyéről ebben a jelentős korszakban. A tanulmányok is, a felszólalások is úgy foglalkoztak a pécsi egyetem történetének problematikájával, hogy a Nagy Lajos által alapított középkori pécsi egyetem vagy utódja, a schola major, amikor 1543-ban a törökök Pécsen elfoglalták, feltétlenül megszűnt, és csak 1785-ben jutott Pécs ismét felsőoktatási intézményhez, amikor a győri Királyi Akadémiát Pécsre helyezték. Mivel híres iskolája, valószínűleg főiskolája volt Pécsnek a török hódoltság ideje alatt is, legyen szabad röviden kitérnem erre a másfélszáz esztendő időszekekre.

Először vessünk néhány pillantást a közvetlen, 1543 utáni évekre. Amint a gyér adatokból nem feltétlenül bizonyítható, hogy Nagy Lajos pécsi egyeteme vagy jogutódja a schola major fennállt 1543-ig, az sem bizonyítható meggyőzően, hogy a török csapatok Pécsre való belépésével azonnal megszűnt.

Régi történelemszövegek közül Fehér és Toldy pl. azt a meggyőződést vallották, hogy működött a pécsi egyetem egészen 1547-ig. Támogatni látszik ezt az álláspontot a baranyai kisasszonyfai születésű Istvánffy Miklós humanista nagy történetírónk is, aki 1543-ban 9–10 éves gyermek lehetett és Pécsen járt iskolába (1).

Még messzebbre tolja ki a középkori pécsi egyetem fennállásának idejét Kollányi Ferenc a múlt század végén írt tanulmányában (2). Ő ugyanis kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy Illicini Péter, korának ismert jogtudósa a pécsi akadémiának 1550 táján tanára, sőt igazgatója volt. Kollányi leírja, hogy Illicini Olaszországban, Sienában született, Olaszországban végezte főiskolai tanulmányait, ahol megszerezte a „doctor utriusque juris” fokozatot. Később a krakkói egyetemen a görög nyelvet tanította, s nagy irodalmi munkássága révén neve Magyarországon is ismertté lett, és meghívták a pécsi akadémiára tanárnak. Nyilván nem hagyta volna ott Krakkót Pécsért, ha itt az akadémia már nem állott volna fenn, vagy a reformáció gyors terjedése folytán már a protestánsok birtokába került volna.

Tanulmányában Kollányi felsorolja Illicini Péter műveinek címeit, és ezekből arra következtethetünk, hogy már Krakkóban is a görög nyelv tanítása mellett görög filozófiával, jogbolcsellett, kánonjoggal és teológiai kérdésekkel is foglalkozott.

Illicinek 1550-ben Pécsre kerülését Kollányi azzal bizonyítja, hogy 1549-ben még Krakkóban jelent meg egy munkája, 1551-ben pedig már Bécsben van, tehát a két időpont között kellett tartózkodnia Pécsen. Ugyanis Bécsből mint ismert jogtudóst Nagyszombatba hívták, ahol az újonnan szervezett iskola igazgatója lett, de ezenkívül a kanonokoknak rendszeresen tartott jogi előadásokat is. A múlt századbeli kutatók között vannak olyanok is, akik előbbre teszik Illinici pécsi tartózkodását, de akadnak olyanok is, akik azt állítják, hogy Illinici csak 1552-ben jött Pécsre, és innen ment közvetlenül Nagyszombatba.

Tehát 1543-tól kezdve 1551–52-ig 8–10 év is eltelt, amíg a bolognai mintára szervezett „egyfakul-

tásos” pécsi katolikus jogi főiskolát a gyorsan terjedő reformáció első irányzatának hívei, a lutheránusok birtokukba vették (3). A reformáció ugyanis Baranyában sem „légüres” térben terjedt, hanem — ha szabad így mondani — vallásforradalmi hitviták, disputációk útján meggyőzve a régi rend papjait, tanítóit, híveit, a meglévő egyházszerkezeti kereteket, iskolákat, templomokat is birtokába vette. A pécsi jogi főiskola helyébe is most már protestáns kollégium lépett, ahol a reformáció terjesztésének megfelelően a jog tanítása helyett a teológia foglalta el a legfelső fokot. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy mindez nem átmenet nélkül történt.

Közben a török hatalom is egyre jobban berendezkedett a megyében és egyes helységeken nagyobb létszámú katonaságot helyezett el. Ezek városokká lettek, sokszor nem is a nagyszámú lakosság, hanem a katonaság létszáma miatt. Ilyen városok voltak Pécsen kívül: Szentlőrinc, Pécsvárad, Szászvár, Szentmárton, Nadasd, Mohács, Szekcső, Nagyharsány, Siklós, Sellye, Baranyavár, Görcsöny és Pellérd. A városok még inkább támogatói lettek a reformáció gyors terjedésének.

A reformáció lutheri irányzatát Pécsen 1558 táján a radikálisabb kálvinizmus váltotta fel, hiszen Sztárai Mihály 1544 óta már a dél-baranyai Laskón tevékenykedett. Amikor a kálvinizmus kerekedett felül Pécsen, a híres kollégiumot is birtokukba vették.

Magyar kézen a török csak a Mindenszentek templomát hagyta meg, a többi templomot a saját céljaira alakította át. Ismeretes, hogy a törökök rendelkezésére a Mindenszentek templomát a kálvinisták és a katolikusok közösen használták. Amikor azonban 1572 táján Pécs város szinte egészében unitáriussá lett, a templom használati joga is az unitáriusokra szállt át. Az elenyésző számban maradt katolikusok pedig kiszorultak a kis fatemplomukba. Így a Mindenszentek temploma 1572-től kezdve 114 éven keresztül a dunántúli unitarizmus központja lett.

Ha elfogadjuk Kollányi Ferenc és Kanyaró Ferenc unitárius egyháztörténész (4) megállapításait, és ezeket a pécsi jogi főiskolára alkalmazzuk, akkor a Nagy Lajos által alapított studium generale katolikus jellegű főiskola volt egészen 1550-ig, vagyis 183 éven keresztül. Utána, amikor a lutheránusok foglalták el, nyilván azonnal teológiai főiskolává alakították át és kb. 1551–1557-ig, azaz 7 évig volt a birtokukban. Kanyaró ugyanis azt állítja, hogy mielőtt 1572-ben az unitáriusok 114 évre hatalmukba kerítették volna, csupán 14 évig volt kálvinista kollégium, vagyis 1558–1571-ig. Utána pedig unitárius kollégium maradt 1572–1686-ig, a törökök kiűzéséig (5).

A reformáció unitárius irányzatát 1566-ban kezdte hirdetni Erdélyben Dávid Ferenc. Néhány év múlva kilépett Magyarországra, különösen az Alföld déli részén kezdett elterjedni. Már 1570-ben megjelent a Dunántúlon is, 1572-ben pedig Pécs magyar lakossága csaknem teljes egészében unitáriussá lett a városi tanácsal együtt. Általában mindenütt nyomon követte a kálvinizmust. Ha a reformációt, mint nemzetközi vallásforradalmat tekintjük, akkor az unitarizmus volt a reformáció legforradalmibb iránya. Leglényegesebb hittételbeli különbség közte és a reformáció másik két iránya — a lutheránizmus és a kálvinizmus — sőt még a katolicizmus között, hogy az unitáriusok tagadták a szentháromságot. Mivel ebben a tekintetben hasonlítottak a IV. századi Arius eretnek mozgalmához, Baranyában találóan az unitáriusokat ariánusoknak nevezték. Így fordul elő a nevük a Pécs–baranyai levéltárban őrzött török utáni első összeírásokban is (6). De hasonlítottak abban is, hogy a IV. században az ariánizmus ugyanolyan elterjedt volt Pécsen és Baranyában, mint a XVI–XVII. században az unitarizmus. Ennek a IV. századi arianus eretnek mozgalomnak emlékét őrzi a Pécsen nem messze fekvő Arányos falu, amelynek neve az arianus szóból származik.

Pázmány Péter is, amikor az unitáriusokról ír, ariánus néven említi őket. Arról emlékezik meg pl. 1609-

ben, hogy nemcsak Erdélyben, hanem Magyarországon is sok unitárius él, különösen a Dunántúl déli részén. Pécs és Sziget környékén sokan vallják magukat nyíltan áriánusoknak, a templomok áriánus kézen vannak, és a prédikátorok is többnyire áriánusok ezen a vidéken. Az unitarizmus itteni térhódítására jellemző az is, hogy Pécs 37-dik püspöke, a tudós Dudich András szintén szentháromságtagadóvá lett, és 1567-ben átért az unitárius vallásra (7).

Az unitarizmus terjesztésének eszközei a disputációk voltak. Az unitárius prédikátorok a „háromságos” papokkal hitvitákon mérték össze erejüket, és mindig nagy hallgatóság, élén a városi tanácsal, figyelte, hogy melyik fél lesz a győztes. A budai disputa egyenesen a török pasa előtt folyt le, és a hitvitában ő volt a döntőbíró. Egy-egy hitvita sokszor egy hétig is eltartott.

Baranyában is több hitvita volt, ezek közül a laskói, kozári, pellérdi, de különösen a nagyharsányi és pécsi disputák voltak nevezetesekek.

A nagyharsányi hitvita úgy zajlott le, mint döntő küzdelem a kálvinisták és unitáriusok között 1574-ben. Veresmarty Illés ref. szuperintendens elnökölt a hitvitán, kálvinista részről Siklósi Mihály és Kálmáncsai Mátyók Péter, unitárius részről pedig Alvinczi György és Tolnai Lukács voltak a hitvitázók. A vita végén Veresmarty a két unitáriust vesztesnek nyilvánította, és Nagyharsány oppidum tanácsa őket halálra ítélte. Alvinczit nyomban fel is akasztották, Tolnai pedig Pécsre szökött, ahol már akkor az egész civitas unitárius volt. A kivégzést a nagyharsányi városi magisztrátus végeztette el, s így lett Alvinczi az unitáriusok első vértanúja.

A pécsi disputa 1588-ban folyt le a Mindenszentek templomában. Unitárius részről Válaszúti György pécsi, református részről pedig Skaricza Máté ráckevei pap volt a vitafél. A pécsiek először Decsi Gáspárt hívták fel Tolnáról vitára, de ő nem merte a lábát betenni Pécsre, mert a tolnaiak nem a legjobb viszonyban voltak a pécsiekkel, és a törököktől is félt, mert a török hatóságok inkább az antitrinitáriusokat támogatták. Skaricza is csak miután biztosítékot kapott, hogy sem töröktől, sem a pécsi városi tanácstól bántódása nem lesz, mert vállalkozni a pécsi útra. A vita itt is több napig tartott. Jelen volt a városi tanács, sőt még István pap is, a kisszámú katolikusok plébánosa. Válaszúti a vita lefolyását írásban is foglalta, és ez ma is Pécsi Disputa címen jelentős XVI. századi irodalmi emlékünk, amely tartalmaz néhány helytörténeti és ipartörténeti adatot is.

A baranyai unitárius disputázók koruk színvonalán álló műveltséggel és jó vitakészséggel rendelkeztek. Ezt részint az erdélyi unitárius iskolákban, részint a pécsi unitárius főiskolán sajátították el. Ugyanis erdélyi, teológiát végzett ifjak is szívesen jöttek Baranyába három évig tanítószkodni, mint akadémikus rektorok, de pécsi főiskolájukon is képeztek unitárius papokat. Pécsen tanultak: Siklósi Máté, Szobori (talán Szabari) Miklós, Némái Demeter, Arányosi István, Szentkirályi István és a Nagymarosra való Csapó György.

A pécsi főiskolán az unitáriusok grammatikát, poézist, retorikát, filozófiát, dialektikát és teológiát tanítottak. Méltó utódja volt a hajdani „schola major”-nak. Az iskolának olyan híres tanárai voltak, mint Bogáti Fazekas Miklós, Jászberényi György, Válaszúti György, Vásárhelyi Mihály és Bereki István.

Bogáti a teológia hallgatóit oktatta, és itt írta 28 tételét az igazság kinyomozására. Valószínű, hogy Sztárai hatására fordította le az összes zsolttárokat magyar nyelvre. Munkáit az unitarizmus alapvető művei közé sorozzák.

KBK ülés Eisenachban

A keresztény Békekonferencia bizottsága okt.-ben az NDK-beli Eisenachban tartott ülést dr. Tóth Károly püspök elnöklete alatt.

Dr. Tóth Károly püspök nyilatkozatában többek közt ezt mondot-

ta: — Munkánk alapjául a következő témát választottuk: „Isten ígérete és a mi felelősségünk — keresztények a bizalom légkörének kialakításáért, az enyhülésért, a leszerelésért, és az igazságosságért.” A nagyszámú jelenlevő az öt kontinens protestáns és ortodox egyházait képviselte. Tóth Károly püspök megismételte az alapító elnök, dr.

A török kiűzése utáni mintegy 10 évvel később készített első összeírásaink (8) Baranyában 19 olyan községet említenek, amelyeknek lakói a törökök idején unitáriusok voltak. Ezek a községek: Szentlőrinc, Szentiván (Magyarszentiván), Velény, Gilvánfa, Rugásd, Kistelek, (Magyartelek), Gerde, Kisasszonyfa, Tésény, Sumony, Baksa, Pázdány, Gadány, Zók, Regenye, Szilvas, Bosta, Babarcszöllős, Ozdfalu.

Ezenkívül még jelentős számú község lehetett unitárius jellegű elsősorban azon 64 község közül, amelyeknél az összeírásban a vallás nincs feltüntetve. Nem szerepel a felsorolt unitárius községek között Nagypeterd és Arányos sem, pedig mindkét községről tudjuk, hogy unitárius volt. Arányosra vonatkozóan egy későbbi összeírásunkból (9) az tűnik ki, hogy a községnek egy az áriánusok által 80 évvel azelőtt épített (kb. a török uralom végén) fából készült temploma van, amely inkább nevezhető kunyhónak, mint templomnak.

Egyébként a török utáni összeírásainkban 22 katolikus, 13 görögkeleti (10), 12 református (11) és 5 lutheránus község szerepel a megyében. Nagy általánosságban véve a hegyhátai rész katolikus maradt, a megye középső része többségében unitárius, a déli része pedig református lett.

A pécsi kollégium elvesztése után a kálvinistáknak Vörösmarton, Tolna megyében pedig Tolnán maradtak még híres iskoláik. A tolnai szintén főiskolai színvonalra emelkedett. Ezek az iskolák magukból rajokat bocsátottak ki. Ilyen kirajzás eredménye volt többek között a Duna—Tisza-közén a „halasi oskola” (2), amely 1964-ben ünnepelte fennállásának 300 éves évfordulóját. Baranya és Tolna megyék neves iskoláik és élénk vallásforradalmi mozgalmak folytán országos jelentőségű centrumok voltak. Aki abban az időben megfordult, tanult, időzött Baranyában, Tolnában, széles látókörű, művelt embernek számított.

A török kiűzése után Radnay Mátyás katona, püspök mintegy 3000 unitáriust térített vissza a katolikus vallásra. A volt unitárius falvak — Nagypeterd kivételével, amely kálvinistává vált — mind katolikussá lettek. Ma már csak néhány levéltári adat, irodalmi emlék, tanulmány, könyv tanúsítja baranyai működésüket a XVI—XVII. században, és emlékezik meg híres pécsi főiskolájukról, amely protestáns utódja volt a középkori „schola major”-nak.

Jegyzetek

- (1) Várady Ferenc: Baranya múltja és jelene. Pécs, 1897. II. kötet, 405 lap.
- (2) Kollányi Ferenc: Illinici Péter. — Századok, 1895 (XXIX.) évf. 3. füzet.
- (3) A XIV—XV. században, sőt még a XVI. század első felében is korai az egyetemeken a fakultásos szervezeti rendszer keresése. Ez legelőször a párizsi egyetemen alakult ki, de itt is csak a XVI. század második felére. Az olasz studium generale-k még sokáig tulajdonképpen jogi szakiskolák maradtak, legfeljebb tanulmányi szint vagy fokozat szerint a tanulók kollégiumokba tömörültek. Még tovább fennállott aztán ez a kollégiumrendszer a szintén középkori alapítású angol egyetemeken: Oxfordban és Cambridge-ben.
- (4) Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár, 1891.
- (5) Kanyaró 1. m. 134. l.
- (6) Pécsi Állami Levéltár. Conscriptiók: Ö. 5.
- (7) Várady 1. m. II. kötet 440. l.
- (8) Pécsi Állami Levéltár. Conscriptiók: Ö. 3.
- (9) Uo. Conscriptio ecclesiarum: d. — Arányos ecclesiam habet ab arianis circa ante 80 annos ex lignis aedificatam... potius dicenda est hara, quam ecclesia.
- (10) Rascini.
- (11) Az első összeírásaink azonban nem terjednek ki a dél-baranyai és ormánysági községekre.
- (12) Kiskunhalasi Szilády Aron Gimnázium.

Dr. Kopasz Gábor

Hromadka cseh professzor gondolatát: mi keresztények nem elsődüen politikai munkát akarunk végezni, hanem ahhoz szeretnénk hozzájárulni, hogy olyan légkör alakuljon ki a nemzetek között és a népek közötti kapcsolatokban, amelyben a politikusok könnyebben dolgozhatnak a békéért és igazságosságért.

Adatok az angol—magyar unitárius kapcsolatok történetéhez

Altalánosán ismert, hogy az angol és magyar unitáriusok közötti kapcsolat 1821-ben kezdődött, amikor Londonból az unitáriusok Kolozsvárra levelet küldtek a magyar unitáriusokhoz. Néhány olyan adatra bukkanunk, mely azt bizonyítja, hogy mindkét oldalról már korábban történtek kísérletek a kapcsolatok felvételére.

Lindsey Teofil a londoni Essex Hall-ban 1774-ben tartotta az első nyilvános unitárius istentiszteletet. Lindsey később érdeklődést mutatott az unitarizmus történeti kialakulása iránt, és nagy utánjárással 1783-ban egy könyvet adott ki: „An Historical View of the State of the Unitarian Doctrine and Worship, from the Reformation to our own Times” — Történeti áttekintés az unitárius tanításról és istentiszteletről, a reformáció korától napjainkig. E könyvben a szerző mintegy 40 oldalt szentel annak a vitának a leírására, amelyet 1579-ben Kolozsvárt tartott, a magyar unitarizmust megalapító Dávid Ferenc és Socinus Faustus, aki később a lengyel unitárius mozgalom vezetője lett. E fejezetben a következő megállapítást olvastuk: „Az unitárius mozgalom Erdélyben igen hamar gyökeret vert, és különböző sorscsapások és ellentétek ellenére, napjainkban is él. Ugyanis 1578-ban püspökük és vezető lelkészüket, a magyar „Francis Davides”, igen tanult és helyes ítélőképességgel rendelkező ember, amint ezt hátrahagyott írásai mutatják, nyilvánosan ellentmondott a Krisztus imádatáról szóló tanításnak, és a munkájában számos lelkészársága támogatta.” Lindsey Dávid vélekedéséről csak Socinus, Beza és Moshaim munkáiból szerzett tudomást. E gyér adatok ellenére Lindsey igen nagy érdeklődést mutatott Dávid tanításai iránt, akit „az isteni igazság kiváló tanítójának” nevezett, és szeretett volna róla további adatokat szerezni. Idézzük újra Lindsey-t: Megkísértem,

hogy további tájékoztatást kapjak erről a kiváló személyiségről, a Krisztusért szenvedett Dávid Ferencről: aki e korai korszakban szilárd és jól megalapozott bizonyosságot tett az egyetlen igaz Istenről, mindnyájunk atyjáról, akit egyedül illet az imádás; de sajnos nagyon keveset találtam.” Megismerve Dávid tanításait, Lindsey kapcsolatot akart találni hittestvéreihez. Néhány évvel később, 1794—97 között, egy fiatal kolozsvári unitárius diák, Körmöczy János — később püspök (1812—1836) — Németországban a göttingai egyetemen tanult. Egy itt tanuló angol diaktól értesült arról, hogy Angliában unitárius mozgalom indult, és hallott az Essex Hall megnyitásáról. Levelet írt Lindsey Teofilnak, mivel kapcsolatot szeretett volna teremteni a két ország mozgalmi között. Ezt igazolja Körmöczynek Lázár István püspökhöz (1786—1811) írt levele, melyet néhai dr. Boros György püspökünk (1928—1938) fedezett fel az egyházi levéltárban. Lázár István püspök kérte, hogy Körmöczy haladéktalanul továbbítsa Kolozsvárra Lindsey válaszát. Sajnos e levelezésre vonatkozóan ezideig semmiféle új adat nem került nyilvánosságra. Körmöczy levelét nem találjuk meg — egyik angliai unitárius történészünk közlése szerint — Lindsey-nek közreadott és kéziratban fennmaradt levelezése között. Sajnos, fel kell tételeznünk, hogy a Körmöczy által Göttingából Londonba küldött levelet Lindsey nem kapta meg. Így Körmöczynek püspökéhez Kolozsvárra küldött levele az egyetlen bizonyítéka annak, hogy már a XVIII. század vége felé a magyar unitáriusok is kapcsolatot kerestek az angol unitáriusok felé.

A fenti adatokat közlő írásom korábban angolul, oxfordi tanulmányutam idején, az Inquirer 1935. évi január 28-i számának 44. oldalán jelent meg.

Dr. Ferencz József

Művelődéstörténeti tanulmányok

A Kriterion könyvkiadó Bukarestben 1979-ben megjelent és Csetri Elek, Jakó Zsigmond és Tonk Sándor által összeállított kötetének egyes unitárius vonatkozású tanulmányait ismertették a Keresztény Magvetőben. Innen idézzük az alábbiakat:

Raphael Hoffhalter váradi és gyulafehérvári nyomdájának ismertetésével nyomon követhetjük nemcsak a XVI. századi erdélyi nyomdászat egyik jelentős személyiségének az életútját, hanem azt a törekvést is, amellyel támogatta Dávid Ferencet és körét. Kiváló szakmai képzettsége, lelkes közreműködése kétségtelenül nagymértékben előmozdította az unitárius reformáció eszméinek terjedését. Gyulafehérvári működése alatt a meggyökerező unitarizmus tevékeny munkása. Erre ékes bizonyíték 23 kiadványa, ezek közül 20 vallási, 2 alkalmi költemény és 1 jogi mű. Ebben az időszakban vallási tárgyú kiadványai unitárius szelleműek, szerzőik a dávid-ferenci reformáció hirdetői: Császmái István, Basilius István, Sommer János, Blandrata György; a legtöbb kiadvány Dávid Ferenc nevéhez fűződik, szám szerint 11. A kiadványok igazolják, hogy Dávid Ferenc és köre az unitárius eszme fennmaradásáért folyó küzdelemben egyik erős tá-

maszt Raphael Hoffhalter személyében kapta meg.

Christian Schesaeus, az erdélyi szász humanizmus kiemelkedő alakjáról írt ismertetésből két unitárius vonatkozású adatot emelünk ki: az egyik, bensőséges kapcsolatát Dávid Ferencsel, amely a közös hitnél kezdődött, de amely akkor sem szűnt meg, amikor Dávid Ferenc teológiailag már messze eltávolodott tőle; a másik Bekes Gáspár esküvőjére írt nászdala, az Epithalamium, 1567-ből.

Schesaeus főművében a XII. ének elején a híres 1568-as gyulafehérvári hitvitát is ismerteti.

Az erdélyi fejedelmi udvar zenei életéről szóló tanulmány a maga gazdagságával számunkra egy érdekes dolgot tartalmaz. Megemlíti, hogy a kúrt, amely főleg a tábori életben kapott szerepet, nem volt ismeretlen kísérő hangszerként a templomban sem, azonban Dávid Ferenc nem tartotta helyénvalónak ott, és nem engedélyezte használatát a templomban.

A kötet egésze kétségtelenül művelődéstörténetünknek nemcsak hiányát igyekezett pótolni, hanem váradalmakat is ébresztett; újabb ehhez hasonló vállalkozások folytatását várjuk!

Rezi Elek

Hajdútánc

A reformátusok Confessio című szemléje 1980. évi első számában Szántó György író Hajdútánc című regényének az eddigi kiadásokból kimaradt részletét mutatták be. E részletben többször szó esik Péchy Simonról, aki később Bethlen Gábornak kancellárja volt, és az erdélyi szombatosok számára számos imát és éneket fordított.

Péchy Simon a regényrészletben elmondja „...hogyan fogadta meg Eössy István úr két fia mentorának a Küküllő menti Szenterszében, és amikor Isten magához szólította a két gyermeket és Eössyné nagyszszonyt, hogyan fogadta őt fiának, reá testálva minden jószágát.

— Azmit Blandrata doktor elkezdett és Dávid Ferenc folytatott, az én apámuram végbe is vitte, elválasztotta, az Ószövetséget az Újtól.

— Mert Jézus nem volt több és nem volt kevesebb, mint Mózes és a többi prófétái Izraelnek. Isten hangja volt, az pusztába kiáltó szó. Szentlélek megtestesülése, mint minden igaz ember. Igazság hírnöke.”

Megjegyezzük, hogy Szántó György e regényben az erdélyi szombatoság vezéregyéniségének, Eössy Andrásnak keresztnevét István alakban használja, nyilván elírás következtében.

SZEMELVÉNYEK

Orbán Balázs fő művének
tervezett második kiadásából.

A Magyar Nemzet ez idei július 23. számában részletesen beszámoltam arról, hogy a „Székelyföld leírása” c. hatkötetes Orbán Balázs mű második kiadását a szerző bő módosításokkal és kiegészítésekkel nyomdakészre összeállította, s hogy ezekből az Udvarhely, Csík, Háromszék és Marosszék leírására vonatkozó kéziratok kiegészítések időközben előkerültek.

Az ismétlésekbe bocsátkozásokat elkerülendő, ezúttal csak a háromszéki kötet 197. oldalának — unitárius vonatkozású — eredeti kézírásos módosítását közöljük kicsinyített fakszimilében.

Holtiván lakói már János Zsigmond korában az unitárius hitre tértek, s abban meg is maradtak, a nemzeti fejedelmek egész uralma alatt. A 17-ik század első felében ugyan megkísérelte az ev. reformátusok (az oroszok orthodoxok) erőszakos püspöke, Keserű Dajka János templomuk elfoglalását, de a Szentiványon lakó Henter András, ennek fia Pál és ennek fiai Gábor és Mihály — kik mind buzgó unitáriusok voltak — a szándékában meggátolták, az erőszak ellen készek fegyvert ragadni és minő gúnyja az eseményeknek és az emberi szív változatosságának, hogy éppen ezen lelkes és buzgó unitárius családnak utódai voltak azok, kik az őseik által megtartott s vérükkel is meg-

védni kész unitárius templomát a szentiványi unitáriusoknak a legdurvább kegyetlenséggel rabolták el 103 évvel később. ... az alatt az osztrák uralom fészkelte meg magát Erdélybe, s az unitárius erényekben mindig díszlett Henterék hivatal és címért katholizáltak, s a báróság is kilátásba helyeztetett Szt. Iván átértéért. Ennek aztán szomorú eredménye a lett, hogy 1725. dec. 24-én Henter Dávid, János, Elek, Kálnoky Mihály fő királyi bíró vezetése alatt katonasággal rohanták meg a sepsi Szt. iványi unitárius egyházat, az ellenmondó papot elhurcolták, a rectort agyafőbe verték, mindenüket a durva katonák szabad prédájára dobták oda. Az unitarium consistorium közbe lépett, a Szentiványi papot, Haranglábí András, mert olyan könnyen engedett, elmozdította, s Bedőházy Miklóst rendelte helyébe; azonban a Henterek 1726. jún 7-én újból 40 német katonát hoztak és szállásoltak az unitárius hívekre, kik azokat hónapokon át kínozták, ver-

221

A képfénykép apróbb betűiből — az áthúzó-
sok miatt is — nehezen volna kiböngészhető a szöveg.
Amint a fényképen látható, Orbán Balázs e szöveget
áthúzta, s helyére, a második kiadás céljára, a fény-
képen látható hosszabb kézírásos szöveget akarta ki-
nyomatni. Ezt az új szöveget összefüggően az aláb-
biakban olvashatjuk:

Szentiván lakói már János Zsigmond korában az
unitárius hitre tértek, s abban meg is maradtak a nem-
zeti fejedelmek egész uralma alatt. A 17-ik század
első felében ugyan megkísérelte az ev. reformátusok
(úgynevezett orthodoxok) erőszakos püspöke, Keserű
Dajka János templomuk elfoglalását, de a Szentivá-
nyon lakó Henter András, ennek fia Pál és ennek fiai
Gábor és Mihály — kik mind buzgó unitáriusok vol-
tak — a szándékában meggátolták, az erőszak ellen
készek fegyvert ragadni és minő gúnyja az események-
nek és az emberi szív változatosságának, hogy éppen
ezen lelkes és buzgó unitárius családnak utódai voltak
azok, kik az őseik által megtartott s vérükkel is meg-

ték, mindenükből kiprédáltak, úgy, hogy e szegény
népnek befaló kenyere nem maradt. Ily módon kény-
szerítették azokat kötelezvény aláírására, melyben ki-
mondták, hogy ezután unitárius papot nem tartanak,
isteni tiszteletre máshunyan nem hoznak, kepét (pap-
bért) a katholikus lelkésznek fizetnek, annak lakást s
minden fekvőséget átadnak. Az unitárius consistorium
igyekezett védeni elnyomott, elkínzott hiteleit, de a
fő királybíró és Henterekkel szemben nem boldogulhat-
ván, Daniel Péter és az unitárius urak az országgyűlés
elibe vitték az ügyet, ez elrendelte, hogy a szentiványi
katholicusok az egyházfosztott Szentiványi-laborfalvi
unitáriusoknak templomi és parochiális helyet adjanak,
s arra az elvethez hasonló egyházat és paplakot épít-
senek; ez azonban teljesítve sohasem lett, s elvégre is
a sanyargatott unitáriusok maguk vettek Laborfaluban
templomhelyet, építettek arra szerény egyházat s
dersi Balogh András választották lelkésznek. Az akkori
szentiványi kath. lelkész, Bartha Lajos átízent hogy
választott papjukat el ne merjék hozni, mert elűzeti;

de az elkészített unitáriusok 1748-ban átiratban tudatták a tisztelendő úrral, hogy ha az ország törvényei ellen erőszakoskodik, ők is erőszakkal felelnek. Erre aztán meghunyászkodott a páter, s a két évtizeden át

gyötrött és istentisztelettől eltiltott unitáriusok elhozták papjukat, s egészen napjainkig megtarták őseik vallását.

Közli: Dr. MÁRKOS JENŐ

A „Vendégség” — tévéjáték

Háromszor foglalkozott már Páskándi Géza drámájával az Unitárius Élet (1970. 3. sz.; 1971. 1. sz.; 1972. 2. sz.). A három cikk közül kétfőben én igyekeztem megtalálni e problematikus műnek mondanivalóját és szépségét. Ugy vélem nem sikertelenül, főleg azután, hogy kitűnő színészgárdával előadni láttam. Ami ellenérzésem volt, őszintén elmondtam róla. Ugyanakkor védtem szépségét és mélyen emberi igazságait „bizonyos apoteozis-normához szokott” unitárius közvéleménnyel szemben.

A „Vendégségről” ma is vallom azt, amit 1972-ben írtam: „... Az író nem akarta történeti tablóképpé merevíteni Dávid Ferencet. Mégkevésbé akart újszemponthú történeti megvilágítást elkövetni rajta.” Egyszerűen megragadott egy történeti szituációt, azt, hogy Dávid Ferencnél megszáll egy olasz unitárius hittudós — talán azért, hogy az állandó újítások helytelenségéről meggyőzze, talán azért, hogy besűgője legyen —, mert ennyi a történeti valóság a drámában. E szituációt az író, embert érző szuverénitással, úgy bontakoztatja ki a besűgés drámájává, ahogy tehetsége, meggyőződése, emberismerete és írói becsülete azt megengedi. Felfogásával lehet vitatkozni. Azt lehet kritizálni. De nem lehet a vita kritériuma a történeti tények igazsága, csupán az író lélekismerete és irodalmi és dramaturgiai szempontok. Más szavakkal: Végbemegetett-e a vendégség úgy ahogy az író álmodta? Egyetemes emberi szempontból (tehát még a huszadik század szemüvegén keresztül is) igazság-e, hogy Socino — rokonszenves vívódásai ellenére is — elbukik erkölcsileg és összeomlik lelkileg? Igazság-e, hogy Dávid Ferenc — bármennyire is előre eldöntött sorsa a mártíromság — tiszta és szent, gyengeségei ellenére is? Ilyen mércével feltétlenül jeles osztályzatot érdemel a „Vendégség”. Mert túlmegy történeti kereteken és egy minden korszakban előforduló jelenséget, emberi magatartást elemez, az árulást, a besűgést. „Amit ezen a téren Páskándi ad, az az emberi lélek természetrajza.”

Önigazolásul idéztem saját írásomat, hogy bizonyítsam nem a „Vendégség” c. drámát érzem kritizálónak, hanem a belőle készült televíziójátékot hamisnak és azért rossznak!

Kellemes meglepetéssel olvastam a Rádió és Televízió újság 36. számából, hogy újra előveszik a Vendégséget. A bevezető tájékoztatót maga a szerző adta hozzá. A kellemes érzés már akkor kezdett elszállni és maradt a meglepetés, amikor ezt olvastam. Úgy látom a „tempora mutantur...” nem kíméli a drámai szerzőket sem. Páskándi 1970-ben így ír: „... Ez a dráma az elvek, az észérvek önhitegető, önámító, lelkiismeret-zsibbasztó menedéke mögé húzódozó értelmi-ségi tragédiája. Ezt Socino képviseli...” (Ifjúmunkás 1970. augusztus 27.). 1980-ban pedig így: „Egy paranoid-skizoid megfigyelő, provokátor drámája ez egyfelől, a Socino-i pimaszság, amely élvezvén a püspök házában vendégszeretetét, nemcsak árulkodik, de még erkölcsöt, eszmét is támaszt hozzá, „megideológizálja”: önigazol.” Kétlem, hogy Socino (= Socinus Faustus, akit a nemzetközi tudomány a XVI. sz.-i haladás hősei között tart nyilván) ekkorát változhatott tíz év alatt.

Ilyen előzmények után érthető izgalommal ültem le szeptember 12-én a televízió elé. A kellemes meglepetés itt is megvolt. Sajnos ugyanúgy, mint a műsor olvasásakor. A tv-játék alkotói az indító képsorban felcsillantották: lehet ragyogó játékot adaptálni lélektani drámából is. A havas tájon végig gördülő batár, a fegyverekkel és a belsejében vitázó beszélgető két emberrel, egyetlen jelenetben felvillantotta Socino kényszerítettségét, számkivetettségét és általában mindazokat a külső adottságokat, amelyek a besűgásra kényszerítik. Ettől kezdve azonban félelmetes ütembe kezdett lekopni a kellemes jelző és egyre szomorúbban fáradtam bele a meglepetésbe.

Azzal a ténnyel, hogy egy gondolatmenetet, egy igazságot megharmadol valaki, megöli. Azzal a ténnyel, hogy egy háromfelvonásos — nem is túl hosszú — drámát a tv-játék alkotói 50 percre zsugorították össze, megfosztották a dráma lételejétől. Szétdarabolódott a folyamatosság. Nem érzékeljük azt a lelki fejlődési folyamatot, amely Socino összeomlásához és Dávid Ferenc diadalához vezet. Többször hallunk a besűgésről, de nem érezzük meg azt az ördögi kört, amely során a kezdetben erkölcsi indokokat kereső Socino, hogyan kényszerül egyre mélyebbre és mélyebbre azon az úton, amelyen elindult. Hogyan magadodik egyre jobban föléje és a szituáció fölé Dávid Ferenc, az elveszésre ítélt hitvalló. A „Vendégség” szavai szálltak felénk, de nagyon idézet-gyűjteménnyel.

És ennek az íznek még egy félelmetes veszélye villant fel a tv-játék kapcsán. A dráma legtöbbször vitatott személye Mária, a szolgálólány. Amint kivehető, a cselekmény egyik előrevivője és ösztönzője. A tények egyik eszköze, kényszerítője sőt. Szerepeltetése lélektani drámában érthető, még ha történetileg soha nem létezett személy. Mindenféle indokolás mellett is epizódfigura. A dráma kivonatolása révén azonban teljesen más lett belőle, mint amit az író mondani akart szerepeltetésével. Más szavakkal: triviális központtá váltak olyan jelenetek, amelyek a cselekményt előre viszik ugyan, de teljesen epizód-jelentőségűek. (Mária és Socino nyíltszíni „sex-tettjét” már a Pesti Színház-beli előadásnál is kifogásoltuk. Egyrészt, mert nincs a drámában, másrészt mert ripacsfogásnak éreztük. Ott azonban feledtette a dráma természetes menete. Itt ízléstelenségnek éreztük. S ebben megerősítenek azok a levelek is, amiket felháborodott nézőktől kaptunk.

Őszintén sajnálom a szereplőket. Kállai Ferenc, ez a nagy kultúrájú színész — úgy érezzük — halkszavúságba menekült, de sehol nem volt benne Básti prófétaisága. Darvasnál összehasonlítást is lehet tenni, hisz a drámában is, a tévéjátékban is ő játszotta Socinot. Az elsőben sziporkázott, édesen-lágy volt, gyűlölködő, ha kellett. Ezek a színárnyalatok most is felbukkantak nála — csak éppen aki nem ismerte a drámát, nem értette, miért dühös, miért édesen-lágy, miért sziporkázik. Ugyanígy éreztem a többi művésznél is. Kár volt erre pazarolni nagyszerű tehetségüket.

Csak mint egyszerű televíziónéző, hadd kérdezzem meg, miért kellett átdolgozni a drámát, amely olyan nagyszerű a maga valóságában és amelyről egész jó felvétel van a Televízió birtokában?! Szász János

Unitárius egyházunk címere külföldön

A vancouveri unitárius gyülekezet és gyülekezési helye falán megörökítette Varga Béla: *Dávid Ferenc és az unitárius vallás* c. kiadványunkat. E könyvet a lelkész a vasárnapi iskolai — gyermekisten-tiszteleti — hallgatóinak is megmutatta. Ez az ifjúsági csoport gyűjti

kíti a világ különböző tájain működő unitárius egyházak által használt szimbolikus jeleket. Ezért arra kértük, hogy magyarázzuk meg nekik, hogy e címet ki vette használatba, mikor, és mi annak a jelentése.

A tájékoztatást megadtuk, közölve, hogy a címet egyházunk a XVI. század óta használja.

Igy most a kiadványunk címlapján látható unitárius címer megfelelő magyarázó szöveggel a jövőben díszíti a vancouveri (Kanada) unitárius gyülekezet gyermek-istentiszteleti termének a falát.

SZENT GELLÉRT ÜNNEPSÉGEK

A hazai római katolikus egyház — a magyar kormány jelentős támogatásával — Szent Gellért püspök születése ezredik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségeiről a hazai sajtó is részletesen megemlékezett. Az ünnepségek előtti napon szept. 27-én dr. Lékai László bíboros és munkatársai megkoszorúzták a budapesti Gellért szobrot. Szept. 28-án dé. az esztergomi bazilikában az ünnepségre érkezett Agostino Casaroli bíboros vatikáni államtitkár mutatta be a szent misét, dr. Lékai László bíboros és a magyar püspöki kar, valamint a szomszédos és távolabbi államokból érkezett neves egyházi személyiségek közreműködésével. Az ünnepségen részt vett Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, aki a misét követő fogadáson beszédet mondott. A bazilikát és környékét a hívők és érdeklődők hatalmas serege töltötte be.

Ugyanaznap du. a budapesti Bazi-

likában ugyancsak Casaroli bíboros vezetésével vesperást tartottak tele templomban.

Este a budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia rendezett ünnepséget, ahol dr. Lékai László és dr. Vanyó László dékán üdvözlő szavai után dr. Szennay András pannonhalmi főapát tartott gondolatokban gazdag megemlékezést Gellért püspökről, akinek nagy érdemei voltak a kereszténységnek magyar földön történt megerősítésében. Casaroli bíboros felszólalásában méltatta az ünnepségek jelentőségét és megköszönte a hívők érdeklődését.

A vasárnap esti előadások után a dékáni szobában Casaroli bíborosnak bemutatták a testvéregyházak jelenvolt képviselőit, köztük püspökünket is.

Kádár János, az MSZMP első titkára és Losonczi Pál az Elnöki Tanács elnöke szept. 29-én a Parlamentben fogadta Agostino Casaroli bíboros államtitkárt és a kíséreté-

ben levő Luigi Poggi érsek, pápai nunciust. A találkozón jelen volt dr. Lékai László bíboros és Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke. Az MTI közlése szerint a találkozó résztvevői határozott szándékukat fejezték ki a magyar állam és a katolikus egyház közötti rendezett kapcsolatok folytatására. A megbeszélésen magyar és vatikáni részről egyaránt hangsúlyozták Európa és a világ népeinek, valamint a különböző világnézetű embereknek közös felelősségét a béke védelmében és a különböző országok közötti pozitív kapcsolatok fejlesztésében.

Dr. Lékai László bíboros ezt követően ebédet adott a külföldi vendégek tiszteletére, melyen részt vett Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese is.

Casaroli bíboros és kísérete délután a Ferihegyi repülőtérrel hazatért Rómába. A repülőtéren dr. Lékai László és Miklós Imre búcsúztatták.

Még egyszer Heltai Gáspár születésének helyéről

Az Unitárius Élet közleményeit kiegészítendő — írja egy nyugatnémet teológiai folyóiratban dr. Paul Philippi heidelbergi professzor — tudomásunkra jutott Paul Binder erdélyi kutató két adaléka, melyek új érvet szolgáltatnak ama állítás alátámasztására, hogy Kaspar Helth (Heltai Gáspár a következőkben is — szerk.) Nagyszebenben született bizonyos Johannes Heltner gyermekeként.

Maga Heltai Gáspár is használja egy helyen Chronikájának 1568-as német kiadásában a Heltner Gáspár nevet.

Heltai Gáspár 1544-ben kelt és Eperjes város tanácsához intézett levelében említést tesz Bertalan nevű testvéréről, aki a szebeni papi testület küldöttével, Heltner Bertalannal lehet azonos. Róla viszont már korábban gyanították, hogy testvére lehetett azon Heltner Mag-

dalénának, akinek eljegyzése ügyében két humanista család, a Reicherstorfferek és a Hechtek 1521-ben pert folytattak. Egyes nagyszebeni elszámolások és a perre vonatkozó hírek arra a következtetésre juttatták Bindert, hogy Jorg Lederer (Cerdonis) Helthner-Hecht Magdaléna gyámja volt, s a Helthner, Lederer és Hecht családok között jószomszédi viszony állt fenn. Amidőn Helth (Heltai Gáspár — szerk.) a jezsuita Bonfini Rerum Hungaricum Decades című művét használja fel — s egyben meg is rövidíti, Chronikájában ki is egészíti azt nagyszebeni anekdotákkal, melyeket az ottani szájhagyományokból ismerhetett. Így Korvin Mátyás esete Lederer Bálint özvegyével, sejteti, hogy e történetet Helth (Heltai) éppen a Jorg Lederer családja körében hallhatta. Utóbbi ugyanis fia volt neve-

zett özvegynek, s ha Magdalénának gyámja volt, lehetett Kaspar Helth-nek (Heltai Gáspárnak) is. Egy másik essopusi mesébe illesztett anekdóta is egy nagyszebeni szücs-mestert idéz.

Végül Binder rámutat arra is, hogy Honterus, a szász evangélikusok első püspöke és Dávid Ferenc egyaránt tímár (bőrfeldolgozó) családból származott. Dávid Ferenc apja, Hertel Dávid csizmadia, testvére pedig bőrfeldolgozó mester volt.

A fenti adatokat Binder Pál két alábbi tanulmánya támasztja alá: „Heltai Gáspár születési helye és családja”, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, Bukarest, 1975. 80—84. 1. és „Heltai Gáspár nagyszebeni származása” a kolozsvári Utunk c. hetilap 1974. évi 2. száma.

(németből fordítva)

PESTLŐRINC

Amikor az egykori állami lakótelepet lebontták, csak két épület maradt meg a törmelék között, az unitárius és a katolikus templom. Ma már hatalmas tizemeletes lakóházak között szép iskola és tornakert áll. A XVIII. kerületi Tanács vezetői a lebontáskor megígérték, hogy a katolikus plébánosnak és az unitárius lelkésznek, templomaik közelében megfelelő lakást és irodahelyiséget bocsájtanak rendelkezésre. Igéretüket megtartották, s ezért a közgyűlés köszönetet mondott. Mire e sorok megjelennek, már László Andor lelkész és családja a

templomra néző egyik lakóház emeletéről figyelheti temploma környékének megszépülését.

Az őszi hálaadó istentiszteleten dr. Ferencz József püspök prédikált és buzdította a szép számmal megjelent régi és új híveket az újjáépítés munkájára. Az építkezés idején a sárban és az útnélküli ingoványon csak kevesen bátorkodtak el a templomba. Az új széles főút az unitárius templom előtt vezet el, s köti össze az Üllői utat a korábban felépült KISZ-lakóteleppel. Ezen az úton autóbusszal is meg lehet majd közelíteni templomunkat.

A közgyűlés az elhunyt gondnok, dr. Bartalis Ákos helyébe, a ciklus hátralevő részére a gyülekezet egyik régi érdemes tagját, Kozma Jánost választotta meg. A pénztárosi teendőket Balogh Béláné végzi, három önkéntes pénzbeszedő segítségével. A megüresedett zsinati helyekre a közgyűlés Kozma János és Zoltán Gyula személyében új tagokat választott.

Október 24-én tartották hosszú idő óta az első gyülekezeti összejövetelt, melyen az áhítatot a római katolikus plébános, Somogyi László tartotta, aki a templomépítő Pethő István egykori lelkésznek is jó ba-

rátja volt. Az összejöveteleken dr. Ferencz József püspök emlékezett meg a templomépítő lelkész Pethő István, később püspöki helynök munkásságáról, nem felejtkezve el a ma már nagyrészt elköltözött egykori mun-

katársak érdemeinek a megemlékezéséről sem.

A gyülekezet lelkésze, László Andor jó reménységgel tekint a megújuló gyülekezeti élet elébe, és várja a régi és új munkatársak, gyülekeze-

ti tagok támogatását. Az istentiszteleteken egyre gyarapodó számban vesznek részt a környező házakban lakó másvallású érdeklődők is, akiket a gyülekezet szeretettel vár és fogad.

Magyar hírek

A hazai képes folyóiratok közül a külföldön élő magyarság jobban ismeri a most már XXXIII. évfolyamában megjelenő Magyar Híreket, mint a hazai közönség. E lapot a Magyarok Világszövetsége adja ki, és az eljut a földkerekség minden országában élő magyarokhoz és tudósítja őket a haza életéről, sorsáról.

A közelmúlt ünnepi alkalomból 64 oldalas kettős szám tartalmi gazdagságával tűnik ki, és szépen mutatja azt a missziót, amelyet ez a lap betölt, és melyet szolgál a Magyarok Világszövetsége minden munkája a külföldön élő magyarok életében.

„Nem lesz többé vízözön” címen Apostol András, a lap főszerkesztő-helyettese interjút közöl, melyet Miklós Imrével, az Állami Egyházügyi Hivatal államtitkár-elnökével készített amerikai útjáról beszélgetve. A képekkel illusztrált interjúban a magyar-amerikai kapcsolatokról és a fejlesztés távlatairól szólva, Miklós Imre államtitkár ezeket mondotta:

— A bibliából tudjuk, hogy az özönvíz után, Noé civilizációjának az elpusztítása után, Isten a szivárvány jelével adott biztosítékot Noénak, hogy nem lesz újabb özönvíz. A szivárvány sok színből áll, de ezek a színek csodálatosan harmonizálnak, és az emberi egység szimbólumát, az emberiség túlélésének az alapját kell látnunk benne. Vallási és politikai különbségek ellenére, az óceán felett is kezet nyújtunk egymásnak, hogy a megértés, a béke, az együttműködés világát építsük fel.

— Hallgatnunk kell a kor parancsára, a rendkívül felgyorsult idő sürgető követelésére, s össze kell fognunk a béke szolgálatára, országaink, népeink, családjaink, kisebb és nagyobb közösségeink, békés vívmányaink megoltalmazására. Tovább kell mennünk a közös felismerés útján, szorgalmazva elvben már elhatározott teendők mielőbbi gyakorlatba való átültetését. Erre kell összpontosítanunk erőfeszítéseiket a vallásos meggyőződésűeknek és a materialista világnézetet vallóknak egyaránt. Úgy vélem, amerikai látogatásom, a megbeszélések sorozata ehhez járult hozzá — fejezte be nyilatkozatát Miklós Imre államtitkár.

Két XVI. századi eretnek gondolkodó

Értékes munkával ajándékozta meg az érdeklődő kutatókat a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Reneszansz Kutató csoportja a Humanizmus és Reformáció sorozatában, 1980-ban, fenti címen megjelent kötettel. A munka lengyel eredetije 1972-ben jelent meg Varsóban. A szerző neve az unitarizmus történetével foglalkozók előtt jól ismert Lech Szczycki lengyel kutató az ottani tudományos akadémia munkatársa, aki részt vett és érdekes előadást tartott az MTA által 1979-ben rendezett antitrinitárius szimpóziumon.

A kötetben Jacobus Palaeologus görög származású és Christian Francken német származású XVI. században élt és tevékenykedett gondolkodók életútját és tanításaik főbb vonásait ismerteti. Mindketten egyaránt éltek lengyel és erdélyi földön, ahol mindketten az unitá-

riusok kolozsvári kollégiumában néhány évig tanítottak és hatást gyakoroltak úgy a lengyel, mint az erdélyi unitarizmus fejlődésére.

Bár a szerző lengyelül megjelent műve használja az eretnek szót, úgy gondoljuk, hogy a szerkesztők ennél találóbb kifejezést is használhattak volna e kötet címéül. Az a tény, hogy valaki a XVI. században az akkori többségi egyházakkal szemben más tanítást vallott a XX. században nem jelent szükségképpen eretneket.

A két gondolkodó munkájából az első részt lengyelből Varsányi István, a második részt németből Schulek Tibor fordította. A fordítás munkáját Pirnát Antal ellenőrizte.

A sokoldalú régi és új ismeret összefoglaló tanulmányok részletesebb méltatására még visszatérünk.

— f j —

Klingberg

E név a Deutsche Unitarier új nyaraló- és üdülőtelepének a megjelölése. Lassan fogalommá válik a mintegy 10 000 tagot számláló nyugatnémet humanista unitárius között. De rajtuk kívül felfedezte e helyet az International Religious Fellowship is mely idei nyári konferenciáját, melynek tárgya „Közösségek, életközösségek” volt, itt tartotta júl. utolsó és aug. első napjain. A konferencián, melyen hét országból mintegy 50 résztvevő volt jelen, ott volt Szent-Iványi Ilona unitárius lelkészünk is, az egyetlen, aki szocialista országból érkezett, s így felszólalásai az érdeklődés központjában álltak, ahol kiemelte a családot, mint nélkülözhetetlen életközösséget s a vallás közösségformáló erejét. A konferencia befejezése után a résztvevők látogatást tettek a közeli ősi német városban, Lübeckben, ahol a város főpolgármestere fogadta a résztvevőket, s aki két évvel ezelőtt hivatalos úton járt Magyarországon, így külön köszöntötte a konferencia magyar résztvevőjét. E tábor részére egyházunk is elküldötte ajándékát, egy szép magyaros falit terítőt. Ahogyan Horst Prem a Deutsche Unitarier elnöke püspökünkhöz írt köszönő levelében írta, e terítő a barátság szimbólumaként az egyik tanácskozó terem falát díszíti, hogy a résztvevők mindig gondoljanak arra, hogy az ősi unitárius gondolat magyar földről indult el útjára. A klingbergi konferencia azzal zárult, hogy ha a vendéglátók is bele-

egyeznek, akkor az 1983. évi nyári túrát az IRF Magyarországon rendezné, hogy nagyobb számban ismerkedhessenek meg a hazai unitárius ifjúsággal.

Frankfurt

A frankfurti — NSZK — unitárius gyülekezet betöltötte második lelkészi állását. Ez a szép hagyományokkal rendelkező gyülekezet a második világháborúban elvesztette templomát és gyülekezeti otthonát. Részben a város támogatásával modern formájú templomot építettek, melyhez új gyülekezeti termek csatlakoznak. Külön helyiségei vannak az ifjúságnak a templom alagsorában. Az újjáépítés munkájában részt vett két lelkész, Clemens Taesler és dr. Herbert Todt néhány éve majdnem egyszerre vonultak nyugalomba. A munkát éveken át Walter Mayer, korábbi mainzi lelkész hordozta, akivel még 1972-ben megismerkedtünk. 1978 őszén ő adott otthont az első magyar nyelvű unitárius istentiszteletnek. Most a gyülekezet megfelelő próbaszolgálat után véglegesítette a második lelkészt, dr. Manuel Tögelt is. Így most ismét két lelkész látja el a népes frankfurti gyülekezet és a hozzá tartozó tíz olyan szórvány szolgálatát, ahol rendszeres istentiszteleteket tartanak. Temetésekre néha több száz kilométerre is elutaznak, egykori híveik utolsó búcsúztatására.

A BUDAPESTI TEOLÓGIÁK ÉLETÉBŐL

A budapesti Római Katolikus Hit-tudományi Akadémia 1980–81. évi dékánja dr. Vanyó László professzor. Az évnyitó ünnepségen külföldön tartózkodó püspökünk képviselőjében Huszti János közügyigazgató vett részt.

Az Evangélikus Teológiai Akadémia dékánja dr. Groó Gyula professzor. A megnyitón Huszti János közügyigazgató képviselte egyházunkat. Több esztendő külföldi távollét után hazatért és tovább folytatja nevelői munkáját dr. Nagy Gyula professzor, aki Genfben nemzetközi egyházi szervezetekben munkálkodott.

A Református Teológiai Akadémián a megnyitón Bartók Béla főgondnok és Huszti János közügyigazgató vettek részt, akiket az új dékán, dr. Tóth Kálmán köszöntött. Ennek az intézetnek az életé-

ben az új akadémiai év jelentős változásokat hozott. Évtizedes sikerekben gazdag nevelői és tudományos munkásság után nyugalomba vonult dr. Bucsay Mihály egyháztörténész és dr. Sarkadi Nagy Pál az újszövetségi tanszék professzora. Az egyetemes egyháztörténeti tanszék új professzora dr. Zsindely Endre a zürichi egyetem docense, aki „A reformáció századának lelki világa” c. székfoglaló értekezését már megtartotta. Sebestyén János professzor vette át az újszövetségi tanszéket, és a rendszeres teológiai tanszéken dr. Vályi Nagy Ervin kutató professzor folytatja belföldön és külföldön egyaránt jól ismert szolgálatát.

A debreceni református teológiai akadémián dr. Csohány János személyével betöltötték a második egyháztörténeti tanszéket, melyen megkezdte előadásait.

Angliai ismertetés

DAVID FERENC ÉS AZ UNITÁRIUS VALLÁS c. könyvünkről

Varga Béla egykori püspökünk fenti címen közreadott tanulmánykötetét a külföldi magyar unitáriusokon túlmenően, magyarul is értő angol unitárius testvéreink közül — a magyarok régi barátja Kenneth Twinn, ma már ny. unitárius lelkész —, a londoni Williams könyvtár egykori vezetője is áttanulmányozta.

Észrevételeiről hosszabb cikkben számolt be az angol unitáriusok lapjában, az *Inquirer*-ben. Örvendünk annak, hogy könyvünknek angol nyelvű szemlében is visszhangja volt.

Köszönjük Twinn lelkésztestvérünknek az elismerő szavakat, örömeinek kifejezését, hogy a könyvhöz angolnyelvű összefoglalót ad-

tunk és dr. Varga Béla írásának legjelentősebb fejezetét angol fordításban is közreadtuk. Értékelése mellett az egyik elírásunkra is figyelmeztetett, amiről az Unitárius Életben is írtunk a könyv megjelenése után — ez azt jelenti, hogy alaposan és figyelmesen olvasta el könyvünket. Dr. Varga Béla teológiai tanárunkkal, a későbbi püspökkel Kenneth Twinn is megismerkedett a második világháború előtti magyarországi és erdélyi útja alkalmából. Magyarországi útján füzesgyarmati templomunkban és később Kolozsvárott is magyar nyelven prédikált, ami valóban történelmi esemény volt, s azóta sem talált ismétlőre.

Köszönjük, hogy könyvkiadói munkánk folytatásához írásában és leveleiben is további sikert kívánt.

Hamburgi vendég

Kedves vendéget fogadott szept. 7–8. napjain a budapesti egyházközség, Helmann Holstein és felesége személyében. Részt vettek a szept. 7-i Hőgyes Endre u.-i istentiszteleten, hol Bencze Márton helyett, aki nyári szabadságon volt, dr. Jakab Jenő végezte a szolgálatot. Másnap, hétfőn Huszti János és felesége, valamint R. Filep Imréné vendégeiként a Nagy Ignác utcában voltak dr. Jakab Jenő kíséretében. Holstein úr a hamburgi unitárius gyülekezetnek 16 évig volt gondnoka és ettől a tiszteletől csak egy esztendeje vált meg, és építésmérnök fia lépett a helyébe. Tőlük tudtuk meg, hogy Hamburgban kb. 25 évvel ezelőtt alakult meg az unitárius gyülekezet, ma valamivel több mint 400 családja, közel 1000 híve van. Az ottani unitáriusok kivétel nélkül valamennyien más vallásból tértek az unitárius hitre. Néhány évvel ezelőtt egy nagyméretű romos patricius házat vásároltak meg, amelyet teljesen rendbehozva imateremmé, irodákká és lakássá alakították át, mind a vételt, mind a tatarozást önerőből, a hívek adományából fedezve.

Minden vasárnap összejönnek és a hívek, egymás között elosztva és felváltva tartanak áhítatot, és vallásos tartalmú előadást. Elmondta azt is, hogy nagyon örül annak, hogy turistaként Magyarországra látogatva megismerkedhetett az unitárius lelkészekkel, részt vehetett az istentiszteleten és láthatta budapesti két templomunkat. Búcsúzáskor az egyházközség vendégkönyvébe, egy Rabindranath Tagore versidézetet írtak be, mely szabad fordításban így hangzik:

„Isten alszik a kőben,
Lélegzik a növényekben
Álmodik az állatokban
És felébred az emberekben.”

H. J.

Ferencz József: Unitárius káté

18. Átdolgozott kiadás
Kolozsvár, 1979, 44 lap.

Vallásitanításunk történetében hátrádkövet jelent Ferencz József „Unitárius káté a konfirmációi vallásitanításra” című, 1864-ben Kolozsvárt kiadott kézikönyve. A káté a konfirmációra előkészítő ismeretanyagot két részben — a hit tárgyai és a szertartások —, 150 kérdés-feleletben tárgyalja Szentábrahám Mihály teológiájának szellemében. A szerző munkáját nem tartotta teljesnek. „Távol van tőlem az a gondolat, hogy e kézi könyvecskét tökéletesnek tartsam — írja az előszóban —, a mi különös káténknál szinte elérhetetlen s éppen ezért szívesen felkérem szolgatársaimat, ne sajnálják lehető észrevételeiket megtenni, hogy azokhoz képest, ha azt érjük,

egy második kiadás alkalmával egyet-mást javítani s ezzel a munkát tökéletesíteni lehessen.” Igéretéhez híven Ferencz József kátéját hitelvi szempontból kiadásról kiadásra (életében 10 kiadást ért meg!) javította, reformálta.

Ferencz József kátéja az 1973. évi 17. kiadás változatlan szövegű utánnyomása. Az unitárius hit- és életfelfogás lényegét: alapfogalmak, Isten, Isten gyermeke, Jézus, szentlélek, unitárius anyaszentegyház, bűn és bűnbocsánat, örökélet és szertartások címen 135 kérdés-feleletben ismerteti.

Ferencz József 18 kiadást megért kátéjának jelentősége az unitárius hitelvek történeti kifejlődésének bemutatásában áll.

Andrási György

A halálfélelem ellen

A stockholmi Ersta kórház, melyet a svéd lutheránus egyház tart fenn, orvosai a gyógyíthatatlan betegek részére új gyógymódot vezettek be. Dr. Bengt Wadensjö, a kórház igazgatója adta a tájékoztatást, hogy a kórház gyógyíthatatlan betegei egy különleges „cocktail”-t, keveréket kapnak, s ez az ital megszünteti a testi fájdalmakat. Ez a gyógymód a legtöbb betegnek lehetővé teszi, hogy élete utolsó hetét, vagy napjait fájdalommentesen élje át, teljes szellemi öntudatban. Így fájdalom és félelem nélkül a betegek humánus körülmények között néznek szembe a halállal.

Dr. Wadensjö elmondotta, hogy a gondolat az angoloktól származott, és mind teológiai, mind orvosi körökben széles körű érdeklődést keltett.

Magyar kápolnát avattak a Szent Péter bazilikában Hódmezővásárhely

II. János Pál pápa a Vatikánvárosban október 8-án reggel felszentelte a magyar kápolnát, amelyet dr. Lékai László bíboros, esztergomi érsek kérésére VI. Pál pápa ajándékozott a magyar katolikus egyháznak. A kápolna felszentelésén részt vettek: a magyar püspöki kar, Lékai László vezetésével, továbbá a kápolnát díszítő művészek, valamint a hazánkból és a világ más tájairól összehozott zarándokok. A magyar kormányt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Szita János, római nagykövet képviselte. Megjelent Agostino Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár is.

A Szent Péter bazilika altemplomában felépített kápolnában mondott beszédében dr. Lékai László felidézte a magyar történelemnek azokat a momentumait, melyeket a ká-

polnát díszítő művészek megörökítették: az államalapítást és a magyarság beilleszkedését az európai népek közé. Kiemelte a népek közti béke, a *Pax Europaea* fontosságát. Krisztus nevében „emberiességgel teli békéért” szállt síkra. Ezután megkérte a pápát, hogy szentelje fel a Magyarok Nagyasszonyának kápolnáját.

II. János Pál az egybegyűltekhez intézett beszédében méltatta a kápolnát díszítő művészek szép munkáját. Reményét fejezte ki, hogy a kápolna is hozzájárul egy olyan szellemi közösség megformálásához, amellyel megőrizhetik a békét, leküzdhetik az egyének és a népek ellentéteit. A pápa ezután felszentelte a 14 méter hosszú és 4,5 méter széles dongaboltozatú kápolnát.

A Templeton-díj

A Templeton-díjat, melyet újabban a vallásos életben dolgozók Nobel-díjának szoktak nevezni, 1973-ban alapította John M. Templeton amerikai üzletember, aki református vallású, és alapítványát Londonban kezelik. E nagy jelentőségű és mintegy 200 ezer dollár értéket képviselő évi díj legutóbbi kitüntetettjei közt a következők voltak: Teressa anya, aki az indiai Kalkutta városban tevékenykedik; Roger atya, Taize alapítója; Suenens belga kardinális és Nikkyó Niwano a japán szabadelvű budhista mozgalom, a Rishho Kosei-Kai alapítója. Az 1980. évi Templeton-díj kitüntetettje dr. Ralph W. Burhoe.

Dr. Ralph W. Burhoe az amerikai Chicagóban székelő unitárius teológiai fakultás nyugalmazott profesz-

szora, akinek a díjat május 13-án Londonban Fülöp herceg, II. Erzsébet angol királynő férje adta át.

Burhoe professzort az első sajtóközlemények baptistaként ismertették, holott kora fiatalságától kezdve az amerikai unitárius egyház tagja. Évtizedeken keresztül Chicagóban tanított a Meadville Lombard teológiai fakultáson; alapítója volt egy egyetemi intézetnek, mely a vallás és a tudomány viszonyát kívánta tisztázni. Az általa alapított és említett célt szolgáló *Zygon* folyóiratot a chicagói egyetem adja ki ma is.

A magas kitüntetésben részesült Burhoe professzor tiszteletére London város főpolgármestere és az angol unitáriusok központja is fogadást adott.

Bracia polski

Dr. George H. Williams amerikai unitárius lelkész, aki évtizedek óta a Harvard Egyetem egyháztörténelmi tanszékének rangidős professzora, új könyvet jelentetett meg lengyelországi kutatómunkájáról. Williams professzor 1979-ben egyike volt a siklósi nemzetközi tudományos találkozó legnevesebb vendégeinek. Új, kétkötetes munkáját megküldte püspökünk címére. A munka címe: *The Polish Brethren, Documentation of the History of Thought of Unitarianism in the Polish-Lithuanian Commonwealth and in the diaspora, 1601—1685.* Okmánytár a lengyel testvérek — az unitarizmus — gondolatának történetéhez lengyel-litván földön és a szétszóródásuk után, az 1601—1685 közötti időben.

A két kötetben közreadott 35 ok-

mányt válogatta, jegyzetekkel és bevezetéssel látta el, s részben angolra fordította dr. Williams. A két kötet közel nyolcszáz oldalon közli a gazdag anyagot, mely méltán kiegészíti az angol nyelvű olvasó részére dr. Wilbur és dr. Williams eddig megjelent egyháztörténelmi munkáit. A kötet megjelenését az amerikai unitárius-univerzalista történelmi társulat és a plandomi unitárius gyülekezet Veatch alapítványának anyagi támogatása tette lehetővé. Az anyagközlés kiterjed Socinus Faustus, Ostorodt, Krell, Stegmann, Szlichting, Lubieniecki, Przytkowski, Wissowaty és mások írásából vett válogatások közlésére és magyarázására. A kötet gazdag tartalmának ismertetésére még vizs-

A második világháborúban a hódmezővásárhelyi szép unitárius templom sérülést szenvedett. A háború után a városból sokan elköltöztek olyan helyekre, ahol több volt az ipar, jobb volt a megélhetés.

A gyülekezet lelkészei a háború után egymást váltogatták. Végül is a gyülekezet állandóan helybenlakó lelkész nélkül maradt.

A templom állapota megfelelő segítség nélkül tovább romlott. Főként a törött torony és templomablakokon berepülő és ott tanyázó galambok okoznak állandó kárt, de ehhez hozzájárulnak a környéken lakó gyermekek is, akik közül néhányan játszótérnek tekintik az üres templomot.

A régi iskolából átalakított gyülekezeti teremben, mely jól fűthető, tartják már évek óta az istentiszteletet. Most az ország különböző részeiből a hónap minden második vasárnapjára leutazó lelkészek tartanak istentiszteletet. A nagy város messzi tájairól kis gyülekezet jön össze ezekre az alkalmakra, az időseket az időjárás is befolyásolja a templomjárásban.

A gyülekezet eladta régi orgonáját, hogy annak árából megjavíttassa a templomot. Sajnos ez az összeg kevés a teljes renováláshoz. Az egyházi központ Budapesten sem tud annyit összegyűjteni, hogy ez elég lenne. Bár a templom állapota rontja a városképet, károsan befolyásolja az idegenforgalmat, sajnos a városnak nincsenek alapjai, amelyekből segítséget tudna nyújtani.

Most lehetőség nyílt a földgáz bevezetésére, mely a templom melletti utcából bekapcsolható. Ez is teteemes költséggel jár, de a kezdeti munkák elindultak.

Hódmezővásárhely megértést és segítséget kér az ország unitáriusaitól. Remény van arra, hogy másvalású helyi lakosok is adakoznának, ha a renoválás megindulhatna. Több terv született, idő kell azok mérlegelésére. Vannak néhányan, akik szívükön hordozzák a templom helyreállításának a gondját. Több emberre volna szükség, aki hasonlóan áldozatot tudna vállalni.

Az adományok postán vagy személyesen Bencze Márton adminisztrátor lelkész kezéhez küldendők, 1055 Budapest V., Nagy Ignác u. 4. címre.

A BUDAPESTI NAGY IGNÁC UTCAI UNITÁRIUS TEMPLOM TIZ ÉVVEL EZELŐTT TRAGIKUS HIRTELENSÉGGEL MEGHALT LELKÉSZE, R. FILEP IMRE EMLÉKEZETÉRE

1980. december 14-én
vasárnap du. 6 órakor

emlékistentiszteletet tart a budapesti egyházközség. Erre az alkalomra szeretettel várjuk az érdeklődő és emlékező hiveket.

Bélyegsarok

BIBLIA

A Biblia a keresztények szent könyve. A „biblia” név görög szó, jelentése: könyvek. Ebből az is következik, hogy a Biblia nem egységes mű, hanem különböző, kisebb nagyobb terjedelmű könyvekből összeállított gyűjtemény.

A Biblia a kollektív emlékezet páratlanul gazdag olvasókönyve és egyik őrzője az egyetemes kultúra alapjainak. Népek, nemzetek életét gazdagította, hitük és vallások sarjadtak belőle, olvas-

sák, vizsgálják évezredek óta. A ma történésze, régésze nélkülözhetetlen anyagot talál benne kutatásaihoz. A művészeti és irodalmi alkotások jelentős része érthetetlen a háttérrel, ihletet képező bibliai történet ismerete nélkül. A magyar nép legrégebb olvasmánya a Biblia volt.

A Bibliát igen sok régi és újabb nyelvre lefordították, a statisztikusok szerint jóval több mint 1300 nyelvre. A latin fordítások közül a *Vulgata* volt a legelterjedtebb. A *Vulgata* jelent meg először Mainzban nyomtatásban 1452-ben. Gutenberg készítette, ma is a könyvnyomtatás remeke: a *Gutenberg-Biblia*. Nagyon előmozdította azonban a Biblia elterjedését az élő nyelveken a protestantizmus, mely a Bibliát egyetlen hitforrásnak és hitszabálynak tartván, annak olvasását mindenütt sürgette. A protestáns fordítások közt legnagyobb nevezetességre tett szert *Luther* német fordítása (1522, 1534), mely többszörös javítás után a mai napig használatban van. Hazánkban már az első hírhirdetők lefordították a zoltárokat és evangéliumokat. A Bécsi-, a Münchener-, az Apor- és a Jordánszky kódexekben (XIV–XVI. sz.) már a Biblia nagy része megtalálható magyarul. *Báthori* László budaszentlőrinci pálos szerzetes az egész Bibliát lefordította magyarra. A feltevés szerint ez a magyar bibliafordítás ott volt Mátyás király könyvtárában. A Magyarországon nyomtatott első magyar nyelvű könyv is bibliafordítás volt: *Sylvester* János *Új Testamentuma*. Tizenöt esztendővel Mohács után 1541-ben jelent meg. *Heltai* Gáspár 1562-ben Kolozsvárott adta ki az Újtestamentumot. Teljes magyar bibliafordításra csak 1590-ben kerül sor „*Visolban*”. A *Vizsolyi Biblia* hatott a magyar helyesírás fejlődésére — írta *Trócsányi* Zoltán. *Károli* Gáspár gönci református lelkész bibliafordítása mindmáig a legolvasottabb és a klasszikus magyar Biblia. *Kéldi* Györgynek a *Vulgata* nyomán való fordítását századok óta mint katólikus Bibliát használják.

„A nemzeti nyelvre fordított Biblia a könyvnyomtatás segítségével, mint tömegkommunikációs eszköz tört be a század társadalmába. Mindenki olvasta, vagy hallgatta, hogy mások felolvassanak belőle; széles körben magyarították, vitatkoztak és következtetéseket vontak le belőle; a Biblia a hitújítás legfőbb tekintélye és munkaeszköze lett.” *Dávid* Ferenc reformációjának alapja és zsinormértéke a *Biblia*. Reformációjával nem új dolgot kezdett, az egy Isten-

ről szóló tanítása régi igazság, melyet a Bibliából ismert meg és tette közkincsé. „Ne állítsa senki, hogy mi új tudományt kezdettünk volna hirdetni, hanem megértse minden ember, hogy mi azon régi evangéliumot prédikáljuk, melyet Szent Pál és a többi apostolok hirdettek. A mi hitünknek fundamentuma, melyben az örök élet helyeztetett, a profétáknak és apostoloknak írásából vétegett.”

A nagyományos keresztény teológia a Biblia konyvert egytörmen és együtt tartotta érvényesnek. *Dávid* Ferenc ezzel szemben azt tanította, hogy az O- és Újszövetség, a Szentírás könyvei, értékben egymástól lényegesen különböznek. Ebben a megállapításban már benne rejlett a Bibliának mint emberi munkának a gondolata.

Nem maradhatott ki a Biblia hatása alól a bélyegkiadás sem. A különböző országok postái rengeteg bibliai tárgyú vagy Bibliát ábrázoló bélyeget adtak ki. A Magyar Posta is több ilyen bélyeget adott ki, többek között 1939-ben az Országos Protestáns Napok alkalmából. *Károli* Gáspár arcképét ábrázolva, kezében az általa magyarra fordított Bibliával.

Olvasóinknak bemutatjuk az Osztrák Posta bélyegét, melyet 1967-ben a Reformáció 450 éves évfordulójára adott ki. A bélyeg egy 1717-ben Frankfurt am Main-ban készült emlékérem másolata. Középen a Biblia, fölötté az evangélium fénye, e körül az alábbi felírás: *Domine conserva nobis lumen Evangelii — Uram, őrizd meg nekünk az Evangélium világosságát.*

Dr. Kiss József

Külföldi hírek

A romániai unitárius egyház négy egyházköreiből az elmúlt hónapokban tisztújító közgyűléseket tartottak. A régi espereseket a kolozsvári, marosi és székelyudvarhely-székelykeresztúri körökben visszaválasztották *Benedek* Sándor, *Kolcsár* Sándor és *Báró* József személyében. A háromszéki egyházköriben a nyugalomba vonult *Kökössy* Kálmán esperes utóda *Májay* Endre brassói lelkész lett. A köri jegyzői tisztelet *Kiss* Károly baróti lelkész látja el. Az egyházköri felügyelő gondnokok sorában megvált tisztelet a kolozsvári körben *Márton* Samu és *Pálfi* Lőrinc, helyükbe Sinfalváról *Balla* Józsefet választották meg. A másik helyre jelölt *Módi* Pál, a választás napjának reggelén váratlanul elhunyt, így ez a hely egyelőre betöltetlen maradt. A háromszéki egyházköriben visszavonult tisztségétől *dr. Fazekas* Miklós, helyébe a baróti *Szabó* Sándort választották meg, a másik tisztségre *dr. Kiss* Dezsőt újráválasztották. A marosi és udvarhelyi körökben a felügyelő gondnoki tisztségekben nem történt változás.

A marosvásárhelyi unitárius gyülekezet temploma ötvenéves jubileumáról okt. 12-én emlékezett meg. Az ünnepi szolgálatot *dr. Kovács* Lajos püspök és *Kolcsár* Sándor esperes-lelkész végezték.

A kolozsvári volt *Berde* Mózes iparos tanuló 35 éves találkozásán az elmúlt nyáron több mint 40 volt tanuló vett részt feleségével együtt, akiket *Vernes* András tanár, volt ipari tanuló köszöntött. A névsort *dr. Izsák* Vilmos teológiai professzor a bentlakás volt vezetője olvasta fel. A házsongrádi temetőben megkoszorúzták korábban elhunyt társaik sírját. Az ünnepi közebeden *dr. Kovács* Lajos püspök és felesége is részt vett. Sok levelet kaptak a külföldön élő tanulóktól, így Magyarországról, a Szovjetunióból és az Egyesült Államokból. Az egybegyűltek kegyelettel emlékeztek meg az ipari otthon megalapítójáról, *Józan* Miklós püspökről.

Pál Lajos korondi költő szíves volt megküldeni „*Köves földék*” c. 1980-ban a *Kriterion* kiadásában megjelent verseskötetét, melyet több kép is díszít.

A keresztények száma Afrikában. A legújabb adatok szerint számuk már 203 millió, mintegy 60 millióval több, mint 10 évvel ezelőtt. Az évi növekedésből átlag 4,7 millió a természetes szaporodás, a többi áttérésből adódik.

A japán könyvkiadók állítják elő a legkisebb könyvecskéket, amelyek 2 mm hosszúak és szélesek és egy mm vastagok. Egy nyugat-német cég az 50-es évek elején 4,1 mm-es 20 oldalas kiadványt készített, melyből több mint 250 fér el egy gyufásdobozban. Ez a könyvecske hét nyelven közli a *Miatyánkot*. Ezzel szemben a világ legnagyobb könyve jelenleg egy bécsi könyvtárban látható, 1,90 m magas és 90 cm széles anatómiai atlasz, melyet a XIX. század 20-as éveinek vége felé nyomtattak.

A kolozsvári „*Keresztény Magvető*” 1979. évi 4. száma nemrégiben érkezett meg Budapestre. *Dr. Szabó* Árpád professzor szöveg Kovács Lajos püspök 70 éves születési évfordulójáról, és ismertette az ünnepségen részt vettek felszólalásait, köztük püspökünk és főgondnokunk köszöntését. A nemrégiben elhunyt *Péterffy* Gyula, volt teológiai zene-tanár a „*Passió*”-ról írt figyelemre méltó tanulmányt.

Özv. dr. *Borbély* Istvánné született *Kovács* Erzsébet 86 éves korában még tavaly elhunyt. A nagyajtai unitárius temetőben helyezték örök nyugalomra férje, egykori nagynevű teológiai professzorunk mellé.

II. János Pál pápa a Vatikáni Tudományos Akadémián tartott beszédében rehabilitálta *Galileo Galilei* olasz fizikust, akit annak idején az inkvizíció kényszerített heliocentrikus elméletének megtagadására. A tudósok a pápa megállapítása szerint a tudományt kevésbé ismerő szervek és az egyház miatt kellett szenvednie.

Gyermekkarácsonyfa ünnepélyt tartunk dec. 21-én du. 5 órakor a Nagy Ignác utcai gyülekezeti teremben, melyre szeretettel várjuk az érdeklődőket szüleikkel együtt.

Szent-Iványi Ilona lelkész 1981-ben minden hó második és negyedik vasárnapján a Nagy Ignác utcai I. e. könyvtárteremben de. 11 órai kezdettel gyermek-istentiszteletet tart. Ide várjuk 6–14 éves gyermekeinket, konfirmációt előkészítő oktatásra. Az első szolgálatot 1981. jan. 11-én tartja.

Lapzárta után: Az IARF frankfurti évi rendes végrehajtó bizottsági ülésén *dr. Ferencz* József püspök és *Szent-Iványi* Ilona képviselte egyházunkat.

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház
Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1053

Táv.: 113-094.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Évi előfizetési díj 48,— forint

Külföldre évi 60,— forint

INDEX: 25.842

80.2714/2-06 — Zrínyi Nyomda, Budapest

F. v.: *Bolgár* Imre vezérigazgató

HU ISSN 0133-1272

Lapunk minden kedves olvasójának
kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánunk